

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
К.Д. УШИНСЬКОГО**

ПЕТУХОВА Любов Євгенівна

УДК: 371.13:004

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАТИЧНИХ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора педагогічних наук

Одеса — 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Херсонському державному університеті, Міністерство освіти і науки України

Науковий консультант –

член-кореспондент АПН України,
доктор технічних наук, професор
БИКОВ ВАЛЕРІЙ ЮХИМОВИЧ,
Інститут інформаційних технологій і засобів навчання
АПН України, директор

Офіційні опоненти –

доктор педагогічних наук, професор
МОРЗЕ НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА,
Національний аграрний університет,
проректор з навчально-наукових питань інформатизації та
телекомунікаційних систем в АПК

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АПН України
БІБІК НАДІЯ МИХАЙЛІВНА,
Інститут педагогіки АПН України,
головний науковий співробітник лабораторії початкової
освіти

доктор педагогічних наук, професор
ХОРУЖА ЛЮДМИЛА ЛЕОНІДІВНА,
Київський міський педагогічний університет імені Б.Д.
Грінченка,
проректор з наукової роботи

Захист відбудеться «30» червня 2009 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 при Південноукраїнському державному педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Нищинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «18» травня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.С. Трифонова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Збагачення духовної культури, відновлення зв'язків з національними джерелами та розвиток інтелектуального потенціалу особистості, врахування прогресивних тенденцій у соціально-економічному та культурологічному розвитку суспільства вимагає з перших років перебування дитини у школі застосування системи методів і новітніх педагогічних технологій, що забезпечують не тільки засвоєння учнями програмного матеріалу, але й сприяють мобілізації їхніх внутрішніх сил, духовної активності, здатності до самоосвіти та самовдосконалення. Відтак, одним із ключових завдань підготовки вчителя початкової школи є формування у нього науково-дослідницьких та інформатичних компетентностей як необхідної умови його професійної стабільності, орієнтації у широкому арсеналі інноваційного руху, наукових розробок і авторських шкіл, якісної організації навчально-виховного процесу.

Компетентнісний підхід у системі підготовки майбутніх учителів вимагає зміщення акцентів із засвоєння визначених державними стандартами знань, умінь і навичок на формування здатності практично діяти, приймати ефективні рішення, застосовувати сучасні педагогічні техніки і технології та активної життєвої позиції в усіх сферах суспільного життя, а також навичок безперервної самоосвіти та рефлексії.

Проблема підготовки педагогічних кадрів знайшла достатнє висвітлення у теорії і практиці вищої школи. Загальним питанням відтворення кадрового педагогічного потенціалу присвячено роботи О.Абдулліної, Л.Авдєєва, Ю.Бабанського, Н. Бібік, І.Богданової, А.Богущ, В.Бондаря, Е.Карпової, А.Линенко, В.Майбороди, О.Мороза, М.Нікандрова, Н.Ничкало, В.Прокопчука, О. Савченко, Л.Хомич, О.Явоненко та ін.

Психолого-педагогічні аспекти проблеми, що розглядаються, знайшли відображення у публікаціях М.Дяченка, В.Зінченка, Л.Кандибовича, Л.Кондрашової, З.Курлянд, Ю.Мальваного, П.М'ясоїда, В.Семиченко, Р.Хмелюк, О.Цокур, Г.Яворської та ін.

Проблеми підготовки майбутніх педагогів досліджувались у різних напрямках: педагогічна творчість учителя (А.Алексюк, Л.Андрєєв, О.Бондаревська, В.Буряк, І.Зязюн, В.Кан-Калик, Н.Кічук, Я.Пономарьов, С.Сисоєва, Н.Тализіна, О.Хижна); організація навчально-виховного процесу (С.Архангельський, А.Алексюк, В.Беспалько, М.Нікандров та ін.); основи інтегративного підходу до навчального процесу у вищому навчальному закладі (В.Бондар, Л.Вовк, І.Зязюн, І.Підласий); загальнопедагогічна підготовка студентів (О.Абдулліна, Л.Коваль, Н.Ничкало); формування особистості у процесі навчання у вищому навчальному закладі (Г.Балл, В.Моляко, К.Платонов). Особливий напрям склали роботи, присвячені питанням розвитку майбутнього педагога (Ф.Гоноболін, В.Кан-Калик, В.Краєвський, Н.Кузьміна, О.Мороз, В.Сластьонін, Р.Хмелюк, Т.Яценко та ін.).

Проблема компетентнісного підходу до процесу підготовки вчителів початкових класів зумовлює чітке розуміння не тільки сутності, а й структури та особливостей професійних компетенцій у галузі освіти. Цьому питанню присвячені дослідження Н.Бібік, А.Маркової, І.Родигіної, Л.Хоружи, А.Хуторського та ін.

Інформаційна культура майбутніх учителів початкової школи вивчалася А.Коломієць, Л.Макаренко, О.Шиман, а інформатичні компетентності вчителів природничих дисциплін у галузі дистанційного навчання – Є.Смирновою-Трибульською.

Активно досліджуються в останні роки можливості використання інформаційних технологій у навчальному процесі (В.Андрущенко, Г.Балл, Н.Балик, В.Биков, І.Булах, Ю.Валькман, Р.Гуревич, А.Гуржій, А.Єршов, М.Жалдак, Ю.Жук, Ю.Машбиць, В.Монахов, Ю.Рамський, М.Смольсон, О.Співаковський, М.Угринович та ін.); особливості діяльності та спілкування у системі «педагог-учень» з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (А.Брушлинський, Т.Габай, О.Матюшкін, Ю.Машбиць та ін.); питання інформатизації загальноосвітньої та вищої школи (В.Биков, Б.Гершунський, С.Гончаренко, Р.Гуревич, М.Жалдак, Ю.Жук, В.Михалевич, Н.Морзе, Й.Ривкінд, П.Стефаненко, О.Співаковський та ін.).

Водночас здійснені дослідження не вичерпують усіх аспектів технологічної побудови навчально-виховного процесу щодо оновлення підготовки вчителя початкових класів за рахунок системного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Традиційні підходи до вивчення дисциплін сьогодні вже недостатньо узгоджуються з новою парадигмою й доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, зокрема не підвищують ефективність процесу навчання і творчого мислення студентів, не сприяють формуванню умінь працювати в умовах комп'ютерно-орієнтованого інформаційно-комунікаційного середовища.

На основі узагальнення результатів аналізу відповідних наукових джерел і вивчення практичного досвіду професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів виявлено низку суперечностей, які об'єктивно існують у механізмі формування інформатичних компетентностей. Це протиріччя між кількістю розтиражованих знань, напрацьованих людством, і можливостями доступу до них; інтенсивністю оновлення технологій і терміном життя людських генерацій; інертністю традиційної системи освіти та швидкістю оновлення дидактичних систем; фізіологічними можливостями людини та потоком інформаційних знань, що повинні бути засвоєні; необхідністю підвищення якості підготовки вчителів початкових класів і недостатньою розробленістю механізмів їх реалізації у теорії і практиці вищої педагогічної школи.

Актуальність проблеми, недостатня її наукова обґрунтованість, а також значні потенційні можливості інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні досліджуваного феномена зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям входить до науково-дослідної теми Херсонського державного університету «Підготовка вчителя в системі неперервної педагогічної освіти» (реєстраційний номер 0106U000875). Робота виконувалась у Херсонському державному університеті згідно з тематичним планом науково-дослідної роботи (НДР) АПН України і координаційним планом НДР Міністерства освіти України з проблем вищої школи, затверджена вченою радою Херсонського державного університету (протокол № 10 від 04.05.2007 р.) та узгоджена в координаційній раді АПН України (протокол № 8 від 30.10.2007 р.). Тему визначено з огляду на потребу проведення фундаментальних і прикладних досліджень, спрямованих на подальший розвиток концептуальних засад, технології та методики використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу.

Мета дослідження – науково обґрунтувати теоретико-методичні та розробити концептуальні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів; визначити інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище, трансформоване у сприйнятну дидактичну модель формування досліджуваного феномена.

Завдання дослідження:

1. Дослідити теоретико-методичні передумови розробки проблеми формування інформатичних компетентностей у теорії та практиці підготовки майбутніх учителів початкових класів.

2. Розкрити сутність понять «інформатичні компетентності майбутнього вчителя початкових класів», «трисуб'єктна дидактика»; уточнити поняття «компетенція», «компетентність», «професійні компетентності», «інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище».

3. Виявити оптимальні складові структури інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів та організаційно-педагогічні умови їх формування.

4. Розробити вихідні концептуальні положення та обґрунтувати інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище як ключову умову ефективного формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

5. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

6. Розробити й експериментально апробувати дидактичну модель формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічна підготовка вчителів початкових класів.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади та організаційно-педагогічні умови формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

Гіпотеза дослідження. Загальною гіпотезою дослідження є припущення про те, що формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів буде ефективним, якщо реалізувати трисуб'єктну дидактичну модель, де інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище набуває статусу суб'єкта навчально-виховного процесу.

Загальна гіпотеза конкретизується у часткових гіпотезах. Рівень сформованості інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів суттєво підвищиться, якщо:

- інформатична компетентність учителя розглядається як іманентна складова його професійної підготовки й наповнюється знаннєвим, ціннісним і діяльнісним змістом;

- процес її формування здійснюється у спеціально створеному інформаційно-комунікаційному педагогічному середовищі, що включає науково обґрунтовану дидактичну модель, яка базується на засадах особистісно-орієнтованого навчання і забезпечує логіку поетапного оволодіння студентами інформатичним тезаурусом у ході опанування ними змісту навчальних дисциплін, використання потенційних можливостей інших видів навчально-виховної діяльності студентів на міжпредметній основі;

- ефективне функціонування моделі передбачає: забезпечення відповідності її структури та змістового наповнення вимогам інформаційного суспільства і стану розвитку педагогічної науки, раціонального поєднання інноваційних і традиційних методів навчання й активізації пізнавальної діяльності студентів; реалізацію принципу диверсифікації та індивідуалізації навчального процесу через посилення мотивації та інтересу до набуття знань, створення відповідного комп'ютерного середовища; педагогічно доцільне використання засобів гіпертекстових, мультимедійних і дистанційних технологій у процесі залучення студентів до продуктивної науково-дослідної роботи та проходження педагогічної практики; врахування особистісних запитів студентів, орієнтованих на побудову індивідуальної освітньої траєкторії;

- процес формування інформатичних компетентностей супроводжується систематичним педагогічним моніторингом за розробленим у дисертації механізмом

діагностики з урахуванням впливу на перебіг означеного процесу комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників.

Провідною ідеєю авторської концепції виступає положення про імплементацію трисуб'єктної дидактичної моделі підготовки сучасного педагога, де системний характер процесу формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів детермінується науково обґрунтованим інформаційно-комунікаційним педагогічним середовищем (відповідні програмні, організаційні, технічні, людські ресурси) як рівноправного, паритетного суб'єкта навчально-виховного процесу вищої школи.

Концепція дослідження. Побудова навчального процесу на базі інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища зумовлює відповідні зміни цілей, завдань, змісту, методів, засобів та організаційних форм навчання на комплексній інтегрованій основі, що вимагає органічного поєднання різних інформаційних технологій на базі особистісно-зорієнтованого підходу до організації навчально-виховного процесу.

Теоретична концепція професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів базується на таких положеннях:

- Сучасне суспільство розвивається в умовах швидкої інформатизації й комп'ютеризації усіх галузей виробництва, науки, економіки, техніки, культури та освіти. Тому реформування загальної середньої і вищої освіти, модернізація їх змісту, інтенсифікація навчально-виховного процесу, підвищення його ефективності й результативності вимагає упровадження і систематичного педагогічно доцільного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі школи і вищого навчального закладу.

- Навчання загальнопедагогічних дисциплін, зокрема історії педагогіки як фундаментальної навчальної дисципліни, з використанням інформаційних технологій буде здійснюватися на основі органічної інтеграції усього позитивного досвіду традиційних методичних моделей навчання та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

- Дидактична модель навчання ураховує вікові й індивідуальні особливості студентів, спирається на умотивованому професійному самовизначенні, з обов'язковим дотриманням дидактичних і психологічних принципів розвивального навчання, що забезпечує професійну спрямованість навчання, системний, діяльнісний і комплексний підходи, особистісно-зорієнтовану педагогічну підготовку спеціаліста на рівні сучасних вимог суспільства і потреб людини.

- Специфіка навчального курсу «Історія педагогіки» полягає у необхідності засвоєння значного за обсягом і своєрідного за дидактичними цілями матеріалу і вимагає для цього багато навчального часу. Тому постає проблема відбору навчальних модулів,

визначення критеріїв відбору конкретної проблематики і персоналій, які мають бути включені до змісту курсу. Використання інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища забезпечує створення умов для розширення і поглиблення змісту навчального матеріалу, особливо системи вправ, зокрема міжпредметного змісту, що дозволяє вивільнити навчальний час і розумову енергію для розвитку творчих здібностей студентів, вибору і реалізації ними способів виконання завдань різного рівня складності; значно розширити можливості використання комп'ютерно орієнтованих інформаційно-комунікаційних технологій для індивідуалізації та диференціації навчання, здійснення систематичного об'єктивного контролю успішності студентів у процесі засвоєння нормативного навчального курсу.

- Мотивація навчання забезпечується через підвищення інтересу до навчання, використання сучасних засобів, технологій та інформаційних джерел, активізації зворотного зв'язку в підсистемі «студент-викладач», можливості здійснювати поточний контроль і самоконтроль набутих знань.

- В інформаційно-комунікаційному педагогічному середовищі реалізується підтримка персоніфікації, адміністрування, гарантування безпеки доступу до інформації та ефективної системи моніторингу навчальної діяльності.

- У програмних засобах навчального призначення передбачена можливість їх використання для підтримки технологій дистанційного навчання.

Ефективне формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів здійснюється тільки в науково обґрунтованому інформаційно-комунікаційному педагогічному середовищі, що відповідає вимогам сучасної освітньої парадигми в межах реалізації трисуб'єктної дидактичної моделі.

Сформульована теоретична концепція є основою створення експериментальної технології навчання історії педагогіки з використанням інформаційних технологій і може успішно використовуватись у процесі засвоєння усіх навчальних модулів загальнопедагогічних курсів вищого навчального закладу.

Відповідно до гіпотези, цілей, завдань і концепції використовувалися такі **методи дослідження**:

- **теоретичні**: аналіз, синтез, порівняння, систематизація, класифікація, моделювання з метою узагальнення теоретичних матеріалів, конкретизації базових понять, розробки програми дослідження, обґрунтування дидактичної моделі формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів;

- **емпіричні**: педагогічний експеримент як комплексний метод, що забезпечує перевірку теоретичних положень дослідження, анкетування, інтерв'ю, бесіда, педагогічне

спостереження, тестування, моніторинг, рейтинг – для педагогічного моніторингу, збору необхідної інформації про рівні сформованості інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів, для своєчасної корекції та координації педагогічного впливу на підготовку студентів, а також констатувальний і формувальний етапи експерименту з метою перевірки ефективності моделі та науково-методичних засад формування особистісного утворення, що досліджується;

- методи математичної статистики: групування, ранжування, середнє арифметичне, мода, медіана, графічні методи використовувалися для кількісної обробки результатів дослідження та встановлення характеру впливу експериментальних технологій на процес, що досліджується.

Експериментальна база дослідження. Організація та проведення експерименту здійснювалися на базі факультету дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету та РВНЗ «Кримський гуманітарний університет». На різних етапах у дослідженні брали участь 1380 студентів та 27 викладачів. Зокрема, до педагогічного експерименту було залучено: в Херсонському державному університеті 225 студентів (116 – у контрольних і 109 – в експериментальних групах) та у РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» – 96 студентів (44 – у контрольних та 52 – в експериментальних групах).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

- *вперше* науково обґрунтовано теоретико-методичні та розроблено концептуальні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів у вищому навчальному закладі; введено в науковий обіг поняття «трисуб'єктна дидактика» як сучасна модель навчання; визначено сутність і структуру феномена «інформатичні компетентності майбутнього вчителя початкових класів». Доведено, що формування інформатичних компетентностей майбутнього вчителя початкових класів відбувається ефективніше за умови створення інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища як рівноправного суб'єкта навчального процесу. Виявлено сутнісні характеристики інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища. Запропоновано дидактичну модель формування означеного феномена на матеріалі курсу «Історія педагогіки», що ґрунтується на інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних форм і методів навчання. Визначено організаційно-педагогічні умови (адаптація змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи відповідно до сучасних вимог; раціональне поєднання традиційних і комп'ютерних технологій навчання та активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів; посилення мотивації та інтересу студентів до набуття знань; формування професійних умінь і навичок на основі розвитку творчого педагогічного мислення студентів; залучення їх до продуктивної науково-дослідної роботи; використання

засобів гіпертекстових, мультимедійних і дистанційних технологій як платформи побудови сучасної комп'ютерно-орієнтованої педагогічної системи навчання; врахування особливостей і прагнень студентів, орієнтованих на індивідуальні освітні програми; систематичний і оперативний контроль і корекція результатів навчальної діяльності студентів), критерії оцінювання (об'єм знань, практичні вміння, сформованість мотивації, рефлексія), компоненти (мотиваційний, змістовий, процесуально-діяльнісний, рефлексивний) інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів та рівні їх сформованості (ознайомлювальний, базовий, стандартизований, репродуктивно-пошуковий, продуктивний), а також різновиди інформатичних компетентностей (інформатично-збиральна, інформатично-перетворювальна, інформатично-зберігаюча, інформатично-презентувальна, інформатично-мережна). Розроблено інструментарій формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів («Web-мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки» (авторське свідоцтво № 26160 від 21.10.08 р.), доступ до ресурсу: <http://webhp.ksu.ks.ua/joomla/index.php>);

– *уточнено* поняття «компетенція», «компетентність», «професійні компетентності», «інформатичні компетентності», «інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище»;

– *подальшого розвитку* дістала методика оволодіння інформатичними компетентностями у процесі викладання дисциплін педагогічного циклу, що характеризується наявністю якісно нових технологічних елементів, зокрема й дистанційних, репрезентування навчально-методичного комплексного забезпечення інформатично-компетентнісної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Теоретичне значення дослідження полягає в науковому аналізі системи понять для розробки теорії формування інформатичних компетентностей; розгляді інформатичних компетентностей як змістового ядра професіоналізму майбутнього вчителя; обґрунтуванні логіки поетапного формування інформатичних компетентностей, що відображає поєднання системного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого, компетентнісного підходів до формування означеного феномена; розробці організаційно-методичного забезпечення процесу формування інформатичних компетентностей; узагальненні та вдосконаленні наявних підходів до організації навчання студентів з використання інформаційно-комунікаційних технологій; визначенні механізму діагностики сформованості інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено і впроваджено у практику підготовки майбутнього вчителя і магістра дошкільної освіти та початкової школи експериментальну методику та систему навчання курсу історії педагогіки

у вищих закладах педагогічної освіти з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Обґрунтована в дисертації система дистанційного навчання «Web-мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки» є одним з найважливіших компонентів інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища, що забезпечує більш ефективне його функціонування. Запропонований продукт надає можливість, з одного боку, представляти інформацію у текстовому, графічному, анімаційному форматах, а з іншого, – отримувати вільний доступ до інформації у будь-який зручний для користувача час. Розроблена система може слугувати базовою платформою для розміщення таких навчальних курсів, як «Загальні основи педагогіки», «Дидактика», «Теорія виховання», «Порівняльна педагогіка» тощо.

Матеріали дисертаційної роботи можуть бути використані викладачами педагогіки, студентами та магістрантами педагогічних спеціальностей не лише вищої педагогічної школи, але й класичних університетів, а також інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Херсонського державного університету (акт від 11.09.2008 р.), Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського (акт від 04.11.2008 р.), РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (акт № 28 від 04.11.2008 р.), Криворізького державного педагогічного університету (акт від 22.12.2008 р.), Академії імені Яна Длугоша (м. Ченстохова, Польща) (акт від 01.12.2008 р.), Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (акт № 1/2804 від 24.12.2008 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (акт № 11 від 03.02.2009 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (акт № 20 від 20.01.2009 р.).

Програмний продукт «Web-мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки» проходив апробацію у Херсонському державному університеті, Криворізькому державному педагогічному університеті, Миколаївському державному університеті імені В.О. Сухомлинського; був опублікований на сайті Херсонського державного університету в 2006 році за адресою: www.kspu.edu, що дало можливість усім університетам України використовувати його в навчально-виховному процесі; був представлений на науково-методичних семінарах кафедри педагогіки початкової освіти (протокол № 1 від 18.09.2008 р., № 2 від 10.11.2008 р.) та факультету дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету (протокол № 1 від 12.09.2008 р., № 2 від 27.11.2008 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечується методологічною та теоретичною обґрунтованістю його вихідних позицій, застосуванням адекватних меті та

завданням методів дослідження, різнобічною апробацією основних положень дисертації, тривалим педагогічним експериментом (1999-2008 рр.), результатами його статистичного опрацювання та практичним використанням розроблених у ході дослідження педагогічних програмних засобів, навчальних посібників, методичних рекомендацій у навчальному процесі вищих закладів педагогічної освіти, об'єктивними показниками одержаних результатів, а також позитивними результатами впровадження експериментальної дидактичної моделі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися на наукових конференціях різного рівня: міжнародних: «Інформатизація освіти України: стан, проблеми, перспективи» (Херсон, 2001), другий міжнародній «Інформатизація освіти України: стан, проблеми, перспективи» (Херсон, 2003), «Міжнародне співробітництво в галузі освіти» (Ялта, 2003), третій міжнародній «Інформатизація освіти України: стан, проблеми, перспективи» (Херсон, 2005), «Історико-педагогічні дослідження, методологія, періодизація, методика» (Херсон, 2005), «Компетентнісний підхід у процесі фахової підготовки в умовах Євроінтеграції» (м. Кассель, Німеччина, 2008); всеукраїнських: «Розвиток творчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів» (Херсон, 2002), «Формування професійної самосвідомості» (Миколаїв, 2004), «Сучасне мовознавство та літературознавство в контексті гуманізації та гуманітаризації освіти» (Херсон, 2005), «Удосконалення професійної підготовки вчителя початкових класів засобами дисциплін гуманітарного циклу» (Херсон, 2005), «Теорія і практика використання сучасних інформаційних технологій в навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл (на прикладі природничих дисциплін)» (Хмельницький, 2007), «Використання сучасних педагогічних технологій під час викладання дисциплін гуманітарного циклу в дошкільній та початковій ланках освіти» (Херсон, 2008), «Інформатизація освіти України. ІКТ у вищих навчальних закладах» (Херсон, 2008) науково-практичних конференціях.

Матеріали кандидатської дисертації «Формування потреби у суспільно корисній діяльності в учнів 4-6 класів у позакласній і позашкільній роботі», захищеної у 1986 році, у тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 62 роботи, зокрема 22 одноосібні статті у фахових збірниках; 2 монографії (1 – у співавторстві), 15 книг і брошур (9 – у співавторстві), 8 статей, 7 тез доповідей (3 – у співавторстві), 3 авторські свідоцтва.

Особистий внесок автора. Ідеї та думки, що належать співавторам публікацій, не використовувались у матеріалах дисертації. Особистий внесок дисертанта полягає у розробці теоретичної концепції формування інформатичних компетентностей у майбутніх фахівців

дошкільної та початкової освіти у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу на основі систематичного педагогічно доцільного використання інформаційно-комунікаційних технологій; визначенні загальних засад системного аналізу складових комп'ютерно-орієнтованої педагогічної системи навчання та взаємозв'язків між ними; обґрунтуванні особистих ідей і конкретних розробок методичної моделі навчання історії педагогіки та умов комп'ютерного забезпечення лекцій і семінарських занять, самостійної навчальної та науково-дослідної роботи студентів і магістрантів; розробці організаційно-педагогічних умов формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкової освіти; упровадженні результатів дослідження у вищі навчальні заклади, а також на інші дисципліни загальнопедагогічного циклу вищого навчального закладу. Також дисертанткою вперше розроблений програмний продукт «Web-мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки», який був апробований під час проведення циклу лекційних, семінарських занять і самостійної роботи студентів за підтримки Wi-Fi технології, що забезпечила вільний доступ до мережі Інтернет.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (610 найменувань, з них 8 іноземними мовами) та 15 додатків на 97 сторінках. Повний обсяг дисертації 564 сторінки, з них основного тексту – 401 сторінка. Робота містить 13 таблиць і 29 рисунків, що займають 16 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, сформульовано гіпотезу, завдання, основні ідеї концепції дослідження, схарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення, відзначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами та особистий внесок здобувача в роботах у співавторстві, подано відомості про апробацію, упровадження та публікацію результатів наукового пошуку.

У **першому розділі «Історико-методологічні та теоретичні передумови дослідження проблеми підготовки вчителя школи першого ступеня»** викладено результати аналітичного огляду соціально-педагогічних досліджень, присвячених проблемі професійної підготовки вчителя початкової школи; подано структурно-компонентну професійну характеристику вчителя; уточнено поняття «компетенція», «компетентність», «професійні компетентності»; обґрунтовано загальну структуру компетентності та професійну характеристику сучасного вчителя школи першого ступеня.

В умовах інтеграції України в європейську спільноту, реформування системи освіти зростає роль учителя як одного з факторів реалізації державної стратегії формування інтелектуального і духовного потенціалу нації. Реалії сьогодення вимагають підготовки педагога, здатного не тільки передавати необхідні знання, відповідні світовому рівню розвитку науки і техніки, але й виховувати компетентних людей, які можуть орієнтуватись у складних сучасних ситуаціях. Це потребує розробки нових концепцій освіти, створення умов для виявлення і розвитку творчих здібностей майбутніх педагогів та постійного вдосконалення їхньої педагогічної майстерності.

Підготовка вчителя є складним психолого-педагогічним механізмом з притаманним тільки йому змістом, ієрархією структурних елементів, формами відносин, причинно-наслідковими зв'язками, суб'єкт-суб'єктними взаємодіями, особливостями навчально-виховного процесу, засобами вирішення локальних і системних суперечностей. У процесуальному плані вона здійснювалася поступово, підпорядковуючись загальній логіці професійної підготовки, що передбачає реалізацію системоутворюючих цілей формування особистості майбутнього вчителя. У функціональному розумінні ця підготовка, як відомо, складається з виховної, освітньої й управлінської підсистем. Змістовий її аспект має відповідну структуру: базується на своїх принципах, формах, методах діяльності. На теоретико-методологічному рівні – це окрема галузь педагогіки вищої школи, яка дотримується чіткого алгоритму дії, абстрагуючись від конкретних умов дійсності.

Результати критичного аналізу відповідних наукових джерел (Б. Ананьєва, В.Бондар, Ф. Гоноболін, І. Зязюн, І. Казимирська, Л. Кондрашова, С. Кондратьєва, А. Кочетков, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, О. Мороз, О. Щербаков, І. Радченко, В. Сластьонін, Р. Хмельюк, М. Хмель, Л.Хомич, М. Ярмаченко) засвідчують, що процесуальний аспект професійної підготовки вчителя пов'язаний з поточним функціонуванням педагогічної системи і характеризується дидактичними, когнітивними, контрольно-коректувальними, проектувальними процесами, а також педагогічною взаємодією, професійним вдосконаленням учителя і динамікою особистісного розвитку учня. Результатом педагогічної готовності студента до професійної діяльності є рівень сформованості наукових, методичних і методологічних знань і вмінь, а також відповідних ціннісних орієнтирів і спрямувань, професійних компетентностей тощо.

У дисертації висвітлено сучасні підходи до вдосконалення підготовки вчителя початкових класів. Наголошується, що останнім часом актуалізується питання підготовки майбутнього спеціаліста на компетентнісних засадах як одного з найефективніших напрямів оптимізації освітнього процесу, що забезпечує підготовку фахівця відповідно до сучасних вимог суспільства. Результати аналізу та узагальнення наявних підходів до визначення

поняття «компетентність» дозволили трактувати означений феномен таким чином: це здатність та усвідомлена готовність особистості до реалізації набутої системи знань, умінь, навичок і прагнення розв'язання актуальних завдань у конкретних умовах з передбачуваними можливими наслідками та відповідальністю за свої дії.

Структура компетентності фахівця передбачає досвід (знання, навички, вміння), спрямованість (потреби, цінності, мотиви, потяги, ідеали тощо), якості (здатність до синергетичних проявів, адаптації, масштабування та інтерпретації, саморозвитку, інтеграції, перенесення знань із однієї галузі в іншу тощо).

Запропонована професійна характеристика вчителя початкових класів базується на структурі особистості К. Платонова і включає такі блоки як досвід (знання, вміння, навички), особистісні якості, спрямованість особистості, рефлексія.

Знання майбутній учитель початкових класів набуває упродовж усього навчання під час вивчення трьох блоків навчальних дисциплін: фундаментальних, соціально-гуманітарних і професійно-орієнтованих. Іншими важливими складниками цього блоку є знання методик викладання професійно-орієнтованих дисциплін, можливостей використання у навчально-виховному процесі інформаційно-комунікаційних технологій, нормативних документів щодо підготовки молодших школярів, сучасних педагогічних технологій тощо. Відповідно до вимог суспільства особливого значення набувають знання можливостей педагогічно-доцільного використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі початкової школи, санітарно-гігієнічних норм, тенденцій щодо розвитку освіти, зокрема інноваційних технологій. Серед умінь необхідно насамперед визначити гностичні, аналітично-пошукові, проєктивні, комунікативні, інформаційно-креативні, дидактичні, діагностичні, перспективні, конструктивні, сугестивні, організаційні. Майбутній учитель початкових класів повинен володіти певними навичками, а саме навичками набуття інформації, культури мовлення, адекватного сприйняття дійсності, реалізації процесу навчання та виховання, формувати основи світогляду, використовувати теоретичні знання на практиці, встановлення контакту з класом, кожним учнем, планувати професійну діяльність, володіти методологією досліджень.

Важливими для майбутнього вчителя початкової школи є сформованість загальної та професійної культури й світоглядних основ, здатність до емпатії, до сприйняття нової інформації, гнучкість, зацікавленість, толерантність тощо. Обов'язковими є чесність, любов до дитини, доброзичливість, терпіння, оптимізм. Необхідними для успішної майбутньої професійної діяльності є творче критичне мислення, розвинена пам'ять.

Спрямованість особистості передбачає зорієнтованість на професію учителя початкової школи, готовність до творчої роботи в початковій школі, соціально-значуще

ціннісне ставлення до подій, людей, дітей, до себе, а також професійні інтереси, бажання, потяги, ідеали тощо.

Важливою для педагога є також здатність до рефлексії (самоаналіз, самоспостереження, самооцінка своїх дій і вчинків; співставлення, осмислення педагогічних задач і соціально-педагогічних ситуацій; адекватно реагувати на зміни; здатність до самовдосконалення та самореалізації у змінюваному об'єктивному середовищі тощо).

У дослідженні доведено, що активним суб'єктом реалізації потенційних можливостей особистості, зокрема вчителя початкової школи, виступає середовище (суспільство, держава, технології, освітні настанови тощо). Під середовищем розуміємо загальну категорію, що уособлює низку інституцій таких, як природа, держава, ринок праці, освітні установи, сфери застосування інформаційно-комунікаційних технологій тощо. До найважливіших властивостей середовища відноситься його швидка змінюваність та активність, які не завжди піддаються соціально доцільній корекції. Це вимагає його визнання як активної не завжди керованої складової навчального процесу. Крім того, зміни в середовищі неодмінно викликають відповідну корекцію складових компетенцій особистості, тобто її якості, є відповіддю на вимоги держави, суспільства, ринку праці.

Показником рівня якості праці вчителя є його професійна компетентність, яка в сучасному трактуванні розглядається як єдність знань, умінь, здатностей, а також готовність діяти у складній ситуації й вирішувати професійні завдання з високим рівнем невизначеності, здатність і готовність до досягнення більш якісного результату праці, ставлення до професії як до однієї з ключових особистих цінностей.

Реалізація компетентнісного підходу до процесу підготовки вчителів початкових класів зумовлює чітке розуміння не тільки сутності, а й структури та особливостей його професійних компетенцій (Н.Бібік, І.Єрмаков, А.Маркова, О.Овчарук, І.Родигіна, А.Хуторський та ін.).

У дисертації розкрито професійну компетентність майбутнього вчителя початкових класів як складну структуру, що акумулює як особистісні якості, так і зокрема, обізнаність у сфері дидактики й теорії виховання, знання й уміння організації педагогічного пошуку і роботи з комп'ютером, креативність мислення, здатність до аналізу, потреба в самовдосконаленні. Професійна компетентність розглядається як сукупність знань й умінь, що визначають результативність праці; обсяг навичок виконання завдання; комбінація особистісних якостей і властивостей; комплекс знань і професійно значущих особистих якостей; вектор професіоналізації; єдність теоретичної й практичної готовності до праці, здатності здійснювати складні культуровідповідні види дій.

У другому розділі «Контентний аналіз основних підходів до формування інформатично-професійної компетентності в освітньо-педагогічному середовищі вищої школи» здійснено порівняльний аналіз традиційної та інноваційної систем навчання; розглянуто підходи до підготовки вчителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій; подано історичний екскурс розвитку інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища; уточнено сутність поняття «інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище» та подане авторське трактування означеного феномена; введено поняття «трисуб'єктна дидактика».

Важливе місце в системі кадрового відтворення учителів початкової школи належить педагогічним дисциплінам як основи психолого-педагогічної та професійної підготовки майбутнього вчителя. На жаль, як засвідчують результати дослідження, традиційне навчання має суттєві недоліки: усереднений загальний темп вивчення матеріалу; єдиний усереднений обсяг знань, що засвоюють студенти; питома вага знань, що отримують студенти в готовому вигляді через викладача без опори на самостійну роботу; недостатнє сприйняття викладачем, чи засвоїли студенти навчальний матеріал; домінування словесних методів викладання матеріалу, що створює об'єктивні передумови розсіювання уваги; складність самостійної роботи студентів з підручником; домінування навантаження на пам'ять студентів тощо.

У розділі зазначено, що в межах традиційної освітньої парадигми вчитель (викладач) є основним джерелом набуття знань, хоча при цьому він використовує різні методи та засоби навчання, а також активні форми організації навчального процесу. Основний акцент його функціональної діяльності полягає у передаванні певного об'єму знань, умінь і навичок. При переході до інноваційної педагогічної парадигми він виступає як координатор навчальної діяльності, спрямованої на розв'язання тих чи інших навчальних завдань.

Зазначимо, що в межах інноваційної підготовки майбутнього вчителя початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій виділяють два основні підходи – компенсаторний і дистанційний. Компенсаторний підхід забезпечується наявністю нових засобів представлення інформації та способами доступу до неї. Це є певною компенсацією збільшення обсягу знань і зменшення часу на його ознайомлення та засвоєння. Дистанційний підхід характеризується наявністю різноманітних платформ, які забезпечують функціонування дистанційної освіти (Learning Space, Web Tycho Мерилендського університету США, платформа «Прометей», «Аванта», Joomla та ін.).

Масове застосування і розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах життя неминує висувати необхідність інформатизації освіти як широкого впровадження у систему освіти методів і засобів інформаційно-комунікаційних технологій, створення на цій основі комп'ютерно-орієнтованого інформаційно-комунікаційного

середовища з відповідним електронним наповненням і можливостями використання наданих наукових, освітніх та управлінських ресурсів при розв'язанні різних завдань.

Розроблена і впроваджена за участю автора дисертації у Херсонському державному університеті інформаційна аналітична система (ІАС) управління університетом стала необхідною базою для відкриття лабораторії мультимедійних технологій та дистанційного навчання, одним із завдань якої стала розробка і впровадження у навчальний процес дистанційних курсів. Як засвідчують результати дослідження, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання дозволяє студентам прилучатися до комп'ютерної культури, готує їх до життя серед постійно оновлюваних технологій, що розширює можливості майбутнього фахівця в одержанні роботи в сучасному інформаційному суспільстві. Застосування комп'ютерної діагностики у вищому навчальному закладі має суттєве методичне значення, оскільки майбутні вчителі таким чином практично знайомляться з різноманітністю тестів і вивчають їх особливості. Це дає змогу в майбутній професійній діяльності самостійно створювати тести і впроваджувати їх у навчальний процес.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволило забезпечити індивідуальну траєкторію навчання і, таким чином, цілком реалізувати основні принципи індивідуального підходу: урахування індивідуальних особливостей кожного студента (психологічний розвиток, темперамент, тип нервової діяльності); урахування досвіду, що передував цьому етапу навчання; урахування індивідуальних стилів пізнавальної діяльності; залучення кожного студента до активної пізнавальної діяльності.

Результати проведеного екскурсу щодо розвитку інформаційно-комунікаційних технологій дозволило дійти висновку, що інтенсивність і некерованість змін, які відбуваються у сучасному середовищі, вимагає розглядати його як активного суб'єкта освітнього процесу. Це дозволило висунути ідею щодо необхідності введення у теорію і практику навчання поняття «трисуб'єктна дидактика», яка розуміється нами як один із напрямів педагогічної науки про найбільш загальні закономірності, принципи та засоби організації навчання, що забезпечує свідоме та міцне засвоєння системи знань, умінь і навичок у межах рівноправних взаємин учня (студента), учителя (викладача) та інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища.

При цьому в кожний поточний момент перебігу навчального процесу суб'єкти можуть змінювати свою функціональність, переходити із суб'єкта в об'єкт і навпаки. Їх рівноправність виявляється у можливостях необхідних змін стану активності кожного з трьох суб'єктів.

Узагальнення матеріалів дослідження дало змогу сформулювати власне трактування поняття «інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище», під яким розуміємо сукупність знанієвих, технологічних і ментальних сутностей, які в синхронній інтеграції забезпечують якісне оволодіння системою відповідних знань.

Під сутністю ми розуміємо те постійне, що зберігається у явищі при різних його варіаціях, зокрема часових. Це невід'ємна якість, без якої предмет неможливо осмислювати. Сутність – це найголовніше, основне, істотне в чому-небудь; це внутрішня основа предметів, яка визначає їх глибинні зв'язки та тенденції, що виділяються і пізнаються на рівні теоретичного мислення. Доведено, що знанієві сутності передбачають наявність в особистості системи набутих і сформованих знань. До технологічних сутностей належать технічні, програмні, мережні засоби отримання, зберігання, опрацювання та представлення інформації. Щодо ментальних сутностей, то вони забезпечують дотримання сукупності психічних, інтелектуальних, ідеологічних, релігійних, естетичних та інших національних особливостей народу.

Одним із варіантів побудови означеного середовища в умовах вищого навчального закладу, співавтором якої є дисертантка, була розробка комплексної програми інформатизації Херсонського державного університету на 2005/2009 навчальний рік (затверджена вченою радою університету, протокол № 5 від 09.01.06 р.). Програма передбачала вдосконалення процесів управління (адаптація до вимог Болонської угоди) та навчального процесу; розвиток інформаційної структури (технічний і програмний аспекти), зокрема створення системи доступу в Інтернет із будь-якого місця в університеті за допомогою технології Wi-Fi, яка створює умови для комфортного навчання студентів та значно розширює можливості організації професійної діяльності викладачів; підвищення кваліфікації працівників.

У межах означеного середовища розроблено та впроваджено комп'ютерну програму «Web-мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки»», відповідне його наповнення методичними матеріалами та організація навчально-виховного процесу на базі означеного курсу як при вивченні історії педагогіки, так і проведенні навчальних занять з професійно-орієнтованого циклу дисциплін.

У третьому розділі «Специфіка формування інформатичних компетентностей у майбутніх учителів початкових класів» розкрито сутність і структуру поняття «інформатичні компетентності вчителя початкових класів»; уточнено поняття «інформатичні компетентності»; схарактеризовано процес формування інформатичних компетентностей; висвітлено ставлення студентів до використання інформаційно-комунікаційних технологій;

визначено індивідуальні особливості студентів у процесі використання інформаційно-комунікаційних технологій.

У розділі проаналізовано наявні підходи щодо структури ключових компетентностей (key competencies), де наголошується, що кожен із них обов'язково включає як іманентний компонент інформатичні компетентності.

Інформатичні компетентності, як невід'ємна складова фахової підготовки вчителя, передбачають не тільки і не стільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж усього життя.

Узагальнення наявних визначень інформатичної компетентності стало підґрунтям для авторського трактування цього поняття. Інформатична компетентність – це здатність до реалізації системного обсягу знань, умінь і навичок набуття та трансформації інформації у різних галузях людської діяльності для якісного виконання професійних функцій та усвідомленого передбачення наслідків своєї діяльності.

Розроблена в дисертації класифікація інформатичних компетентностей включає основні засоби роботи, якими майбутній учитель має оволодіти для успішної реалізації компетентності з інформаційно-комунікаційних технологій у своїй професійній діяльності. Це - інформатично-збиральна, інформатично-перетворювальна, інформатично-зберігаюча, інформатично-презентувальна, інформатично-мережна компетентності.

Інформатичні компетентності вчителів початкових класів розуміються нами як комплексна характеристика системи теоретичних і методичних предметно-спеціальних знань, а також особистісних якостей педагога, що дозволяє йому ефективно здійснювати професійно-педагогічну діяльність. Водночас вона не зводиться до знань і вмінь роботи з комп'ютером, а передбачає необхідну обізнаність у сфері дидактики й теорії виховання. Компонентами інформатичних компетентностей учителя виступають умотивована професійна спрямованість, креативність мислення, здатність до рефлексії, потреба в самовдосконаленні тощо; вони акумулюють у собі інтеграцію досвіду, теоретичних знань, практичних умінь і значущих для педагога особистісних якостей.

У дослідженні визначено особливості формування інформатичних компетентностей учителя початкових класів. Показано, що широкий спектр його соціальних функцій зумовлює підготовку до всіх напрямів використання інформаційно-комунікаційних технологій у майбутній професійній діяльності, врахування санітарно-гігієнічних вимог до роботи з дітьми різного віку, наукових підходів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, оптимальне врахування «за» і «проти» навчання на базі комп'ютера в початковій школі, усвідомлення факту швидких змін

технологій і готовність до самостійного освоєння нових програмних продуктів, знання вимог до програмних педагогічних засобів і т.ін. Доведено, що формування інформатичних компетентностей учителя початкової школи вимагає уваги впродовж усього навчання в університеті та включає у себе формування системи знань, умінь і навичок, необхідних як для ефективного використання сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі, його гуманізації та диференціації, надання навчальній діяльності дослідницького, творчого характеру, так і для формування елементів інформаційної і загальної культури учнів.

Узагальнення результатів вивчення ставлення студентів до комп'ютерної техніки засвідчило позитивне ставлення респондентів до інформаційно-комунікаційних технологій навчання. Водночас воно виявило низку проблем дидактичного характеру. Це, зокрема відсутність роздаткових матеріалів, не для усіх студентів дидактичний матеріал в електронному вигляді є зручним, недостатній рівень їхньої комп'ютерної грамотності, обмежені можливості (доступність) роботи на комп'ютері тощо. На думку респондентів, мультимедійні технології сприяють ефективному використанню у навчальному процесі творів літератури й мистецтва, художні образи яких впливають на емоційно-естетичну сферу студентів, спонукають їх вникати в сутність людських взаємин, в особливості життя суспільства. Мережні технології забезпечують доступність матеріалів не тільки під час лекції або семінарського заняття, а й у будь-який зручний для них час.

Доведено, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі вимагає урахування специфічних особливостей студентської молоді. Це насамперед індивідуальність, становлення самосвідомості, формування образу «Я», тобто соціального ставлення особистості до себе, розвинуте відчуття індивідуальності, прагнення розраховувати на власні сили, емоційна рухливість і водночас розвинений самоконтроль, бажання працювати самостійно, потреба в досягненнях, а також наявність схильності до абстрактного теоретизування, створення різних теорій, захоплення філософськими побудовами, науковими проектами. Важливим, про що наголошується й у документах Болонської угоди, є створення у вищому навчальному закладі такого навчально-формувального середовища, в якому студенти могли б розвивати свої здібності, захоплення, творчий потенціал, реалізовувати потреби та інтереси, а також сформувати індивідуальний стиль навчальної діяльності, який складається зі специфічних, оптимальних засобів пристосування до навчальних ситуацій.

Характеристичними ознаками діяльності студентів є: сформованість здатності до рефлексії, морального вибору у проблемних ситуаціях; усвідомлення власної значущості для інших людей, відповідальності за результати діяльності, причетності до відповідальності за явища природної і соціальної дійсності; спроможність не тільки привласнювати світ

предметів та ідей, але й виробляти їх, перетворювати, творити нові, самостійно визначати їх у необхідних випадках; незалежність не у змісті ігнорування зовнішніх впливів, а у змісті усталеності поглядів, переконань, мотивів, їх корекції, зміни; спрямованість на реалізацію самоосвіти, самооцінки, самоаналізу, саморозвитку, самовизначення, самодетермінації тощо; володіння важливими індивідуально-процесуальними характеристиками (різномісність умінь, самостійність, творчий потенціал тощо), унікальністю, неповторністю, що є основою для плідних міжкультурних відносин і стимулюють прагнення до взаємодії, співробітництва, спілкування.

Оскільки студенти відрізняються за індивідуальними інтелектуальними здібностями і темпами просування у навчанні, важливо здійснювати рівневу диференціацію як у засвоєнні теоретичного матеріалу, так і особливо на практичних і лабораторних заняттях.

Отже, лише за умов компетентнісного підходу до підготовки майбутнього вчителя в умовах особистісно-зорієнтованого навчально-виховного процесу можливо забезпечити формування майбутнього вчителя початкової освіти на рівні сучасних вимог суспільства і потреб особистості студента та викладача вищої педагогічної школи. Пропонована «Web-мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки» задає ідеологію нового інструментарію навчання, здатна не тільки забезпечити засвоєння курсу на високому рівні, але й постійно оновлювати зміст навчального предмета (за рахунок створення і використання нових компонентів); спроможна істотно інтенсифікувати процес пізнання, а також підтримати індивідуальну траєкторію навчання.

У четвертому розділі «Методологічні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів» розкрито вихідні концептуальні положення формування інформатичних компетентностей; обґрунтовано дидактичну модель формування означеного феномена; досліджено критеріальний підхід і реальний стан формування інформатичних компетентностей учителя початкових класів.

У дослідженні визначено систему вихідних концептуальних принципів і закономірностей як підґрунтя, що забезпечує стратегію ефективної організації системи інформатичної підготовки вчителів початкових класів відповідно до сучасних суспільних вимог. Так, процес формування інформатичних компетентностей, логіка його організації урахували як категорії й закони пізнання філософського рівня, так і загальнотеоретичні принципи й частково-наукові методологічні вихідні положення. На філософському рівні методологічним обґрунтуванням навчального процесу були принципи розвитку й історичності, всебічної взаємообумовленості педагогічних явищ і процесів, прогностичності в передбаченні кінцевих результатів навчання і виховання, перехід кількісних змін у якісні тощо. Методологічним обґрунтуванням на загальнотеоретичному рівні виступили

системність і комплексність, методи математичної статистики, моделювання, цілісність розглядуваних процесів, міжпредметний характер навчання і т.ін. Частково науковий рівень передбачав розгляд цього процесу як невід'ємної складової навчально-виховного процесу вищого навчального закладу, структурування змісту і організації навчально-виховного процесу відповідно до основних компонентів інформатичної компетентності, забезпечення цілісності і неперервності розвитку інформатичних компетентностей, формування позитивної мотивації майбутніх учителів до набуття інформатичних компетентностей і використання потенційних можливостей різновидів навчальної діяльності студентів на міжпредметній основі.

На основі обґрунтованого в дисертації інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища та означених науково-концептуальних вихідних положень було розроблено дидактичну модель формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів, структурування якої здійснено в межах класно-урочної системи навчання. Вона складається з таких основних компонентів: соціальне замовлення суспільства, освітньо-кваліфікаційна характеристика та освітньо-професійна програма (нормативна частина), блок цілепокладання, педагогічне завдання, концептуальні вихідні положення, змістово-процесуальний блок, блок управління, гіпотетична модель інформатичних компетентностей випускника, інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище, випускник. Усі ці компоненти взаємопов'язані між собою. Так, соціальне замовлення суспільства формує блок цілепокладання, у якому визначаються виховна, розвивальна і навчальна цілі. Відповідно до цілей формулюються педагогічні завдання, які, у свою чергу, обумовлюють вибір вихідних концептуальних положень – закономірностей, принципів, сучасних підходів, на основі яких будується педагогічний процес. Змістово-процесуальний блок визначає зміст, методи, засоби та форми організації діяльності студентів. Блок управління (блок зворотного зв'язку) передбачає діагностування, прогнозування, організацію, моніторинг і корекцію результату.

Зауважимо, що дидактична модель не є статичною за рахунок уведення трьох нових компонентів: нормативна частина, гіпотетична модель інформатичних компетентностей випускника, інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище. Ці компоненти розташовані та поєднані з іншими блоками таким чином, щоб забезпечити максимально швидке й адекватне оновлення усіх інших елементів у процесі постійних змін знань і технологій, які продукуються цивілізацією і, як наслідок, постійно змінюють соціальне замовлення суспільства та вимоги до головного результату діяльності вищих навчальних закладів – його випускників. Відтак, через постійну взаємодію компонентів забезпечується постійне й адекватне оновлення гіпотетичної моделі інформатичних компетентностей

випускника. Зрозуміло, що критерієм ефективності дидактичної моделі виступав рівень відповідності між результатами навчального процесу та гіпотетичною моделлю випускника.

Одним із ключових компонентів дидактичної моделі формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів є змістово-процесуальний блок. Реалізація змістово-процесуального блоку базується на дотриманні логіки поетапного засвоєння понять у галузі інформаційно-комунікаційних технологій: від наявного їх стану розвитку до сформованості інформатичних компетентностей. Цей процес здійснювався у межах ціннісного поля і стимулював поступове сходження студентів на вищий рівень їхнього інформатичного розвитку (рис.).

Організація поетапного впливу на формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкової школи в межах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища здійснювалась у декілька етапів: підготовчий – спрямований на вирішення завдань діагностики рівня сформованості знань, умінь і навичок у галузі інформаційно-комунікаційних технологій; другий (діяльнісно-розвивальний) – слугував організації самого процесу опанування необхідного об'єкта змістового матеріалу, формуванню здатності до адекватного сприймання, розуміння і оцінки педагогічних програмних засобів, уміння співвідносити можливості програмного засобу з можливими ситуаціями його доцільного використання, знаходити зв'язки між можливостями інформаційно-комунікаційних технологій і матеріалом з різних дисциплін, формував потребу в удосконаленні навичок пошукової роботи та використання мережевих технологій; на третьому (рефлексивно-оцінювальному) етапі студенти опановували системи знань, умінь і навичок з інформаційно-комунікаційних технологій, розвивали здатність до визначення доцільності використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, формували потреби в освоєнні засобів інформаційно-комунікаційних технологій.

Закріплення і узагальнення результатів навчання за експериментальною технологією, а також сформованість здатності до рефлексивно-оцінювальної діяльності передбачало організацію самоконтролю і взаємоконтролю студентів, самооцінки, самотестування, оцінювання власних досягнень, ерудиції тощо.

Обґрунтований у дисертації механізм діагностики сформованості інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкової школи передбачає систему критеріїв (оволодіння знаннями в галузі інформаційно-комунікаційних технологій; сформованість умінь роботи з найпоширенішими офісними додатками та комп'ютерною мережею та здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності; сформованість мотивації до використання інформаційно-комунікаційних технологій для подальшої самоосвіти та у професійній діяльності, зокрема в навчальному процесі; розвиток

Мета: формування інформат

Змістово

Завдання: визначити вихідний
Зміст діяльності: усвідомлення і освоєння термінології П
Організаційні форми: лекційні, практичні, лабораторні, і
Методи: оцінка, педагогічне спостереження, бесіда, інст

Зміст діяльності: освоєння ефективних прийомів роботи з ІКТ, пошуку, збору, опрацювання, зберігання
Організаційні форми: *традиційні* - лекційні, практичні, лабораторні, індивідуальні заняття, тестування
Завдання: опанувати систему знань, умінь і навичок з ІКТ; розвинути здатності до визначення доцільності використання
Методи: *попередні*, заохочення, вправи, демонстрація, інструкція, творчі завдання, проблемно-пошукові

Зміст діяльності: оволодіння навичками науково-дослідної роботи, використання ІКТ у навчальному процесі, наявн
Організаційні форми: *традиційні* - лекційні, практичні, лабораторні, індивідуальні заняття, тестування, курсова роб
Методи (оцінка, самооцінка, контрольна робота, тестування, аналіз, дискусії, рецензування), проблемно-пошукові,

Блок зворотного зв'язку (діагноз

Рис. Змістово-процесуальний блок дидактичної моделі формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкової школи

рефлексії), компонентів (мотиваційний – наявність сформованості духовних, морально-етичних, матеріальних, пізнавальних потреб та інтересів, а також вольових якостей і спрямованість на творчість; змістовий – наявність знань і вмінь у галузі інформаційно-комунікаційних технологій, що розглядаються через призму мислення, сприйняття, пам'яті, світосприймання довкілля, уміння користуватись інформаційними джерелами; процесуально-діяльнісний – ініціативність, активність, організованість, самодисципліна, самоконтроль, самостійність, продуктивність; рефлексивний – здатність студента до самопостереження, самооцінювання своєї діяльності, володіння методикою самоаналізу, адекватна «Я»-концепція, критичність мислення) та рівнів сформованості означеного утворення (ознайомлювальний, базовий, репродуктивно-пошуковий, продуктивний, стандартизований). Схарактеризуємо рівні.

Ознайомлювальний рівень інформатичних компетентностей: студент має певні уявлення про інформаційні процеси, що відбуваються у суспільстві, може розкрити загальні закономірності інформаційних процесів у природі, суспільстві, технічних системах, розуміє основні поняття і принципи у сфері інформаційно-комунікаційних технологій такі, як модель, алгоритм, комп'ютер, апаратне та програмне забезпечення, операційна система, прикладні програми (може навести приклади), комп'ютерна мережа, електронна пошта і т. ін.

Базовий рівень передбачає систематизацію знань та елементарні навички роботи на комп'ютері, володіння основними прийомами виконання необхідних операцій хоча б в одному програмному продукті. На цьому рівні сформованості інформатичних компетентностей студент може самостійно або з незначною сторонньою допомогою знайти необхідну інформацію в Інтернеті, надрукувати і відформатувати текст, створити презентацію, відправити електронного листа.

Репродуктивно-пошуковий рівень: студент може за чітко визначеним завданням або за зразком самостійно виконати завдання щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій у подальшій професійній діяльності (Intel. Навчання для майбутнього). Цей рівень вимагає навичок застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному і науковому процесах, навичок самостійного методичного опрацювання професійно-орієнтованого матеріалу (трансформація, структуризація і психологічно грамотне перетворення наукового знання у навчальний матеріал і його моделювання).

Продуктивний рівень: майбутній учитель самостійно використовує інформаційні технології у професійній діяльності, може оцінити вихідну ситуацію (версію операційної системи, версії прикладних програм, наявність або відсутність таких факторів, як комп'ютерна мережа, Інтернет, відеопроєктор), спланувати можливі варіанти використання

інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, розробити проект, усі необхідні складові, викласти необхідну інформацію на шкільний сайт, дати презентацію, розробити дидактичні й методичні матеріали, визначити та створювати програмно-педагогічні засоби, які можна педагогічно доцільно використовувати у процесі вивчення визначеної теми та використання знанієвого тезаурусу в інших галузях.

Стандартизований рівень інформатичних компетентностей віддзеркалює систему знань і вмінь студента використовувати інформаційно-комунікаційні технології, що відповідають міжнародним стандартам, незалежним системам сертифікації. Прикладами таких систем є стандарт ECDL – The European Computer Driving Licence (Європейські комп'ютерні права), система сертифікації Microsoft.

Як засвідчують результати дослідження, у сучасній теорії і практиці підготовки вчителя початкових класів відсутні вимоги до нормування інформатичних компетентностей. У зв'язку з Болонським процесом і реалізацією нової освітньої парадигми особливої актуальності набуває стандартизований підхід до інформатичної підготовки, який забезпечує використання одержаних знань і навичок з інформаційно-комунікаційних технологій відповідно до міжнародних стандартів, незалежних систем сертифікації. Тому, на нашу думку, було б доцільно проводити стандартизацію інформатичної підготовки майбутнього вчителя, зокрема початкових класів, що забезпечується системою підготовки відповідно до вимог стандарту.

Необхідним, як нам убачається, є проведення роботи з Міністерством освіти і науки України (освітньо-кваліфікаційні характеристики), а також через громадські комітети, систему підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та інші щодо визнання навчальними закладами міжнародних систем сертифікації.

За розробленим у дисертації кваліметричним механізмом було здійснено діагностику вихідного стану сформованості інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів. Для цього було використано комплекс методів: опитування, тестування, оцінювання рефератів та курсових робіт, дискусії, педагогічне спостереження, виконання практичних, творчих, самостійних робіт, аналіз результатів діяльності студентів, метод реєстрування, анкетування, бесіди, метод колізій, рейтингу і т.ін.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що студенти контрольних й експериментальних груп як за усередненими показниками, так і за кожним з критеріїв мали фактично однаковий рівень інформатичної підготовки. Так, за усередненими показниками продуктивний рівень сформованості інформатичних компетентностей показали лише 0,2 % студентів як експериментальних, так і контрольних груп; репродуктивно-

пошуковий – 2,3 % і 2,5 %; базовий – 3,3 % і 3,6%; ознайомлювальний – 94,2 % та 93,7 % відповідно.

Отже, переважна більшість респондентів перебувала на низькому рівні сформованості інформатичних компетентностей, вони не володіли знаннями щодо прийомів пошуку та опрацювання наукової інформації, наявних підходів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі та можливості доцільного їх використання у навчальній і практичній діяльності.

У п'ятому розділі «Дослідно-експериментальна система підготовки компетентнісного вчителя початкових класів (на прикладі курсу «Історія педагогіки»)» здійснено теоретичне обґрунтування процесу формування інформатичних компетентностей; висвітлено організацію та хід експериментального навчання; проаналізовано результати формувального етапу дослідження; висвітлено динаміку становлення інформатичних компетентностей учителя; розкрито основні тенденції та перспективи використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Культурно-освітня та науково-технічна інтеграція суспільних процесів регламентується сформульованими в Болонській декларації принципами, реалізація яких вимагає створення якісно нового освітнього середовища як рівноправного суб'єкта навчального процесу. Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище як компонент навчального процесу:

- сприяє формуванню мотивації підростаючого покоління до споживання контенту, що циркулює у ньому;
- надає доступ до ресурсів у будь-який зручний для людини час;
- володіє зручним, гнучким, дружнім, інтелектуальним сервісом, що допомагає людині знайти необхідні інформаційні ресурси, дані або знання;
- функціонує відповідно до запитів людини стільки, скільки їй необхідно;
- забезпечує наявність значного об'єму інформації, що збільшується зі зростаючою швидкістю;
- дозволяє організувати практично безкоштовні, зручні в часі контакти між будь-якою кількістю людей, забезпечити зручний і гнучкий обмін інформацією (причому в будь-якому вигляді) між ними;
- стандартизує й інтегрує функціональність усіх попередніх, нині, так званих, традиційних засобів отримання, збереження, обробки і представлення необхідної людству інформації, даних та знань;

- бере на себе все більше рутинних операцій, пов'язаних з операційною діяльністю людини;

- одержує все більше контролю над даними та операційною діяльністю людства.

Розроблена в дисертації система дистанційного навчання «Web-мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки» містить робочу програму (пояснювальна записка, навчально-тематичний план, програма курсу), змістові модулі (лекційні, семінарські і блоки самостійної роботи, методичні рекомендації, підсумкова тека), теку творчих завдань (відеофрагменти, кросворди), мультимедіа-галерею, тести, екзаменаційний мінімум, глосарій, журнал.

Відповідно до розробленої дидактичної моделі формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів проходило в декілька взаємопов'язаних етапів.

Основним завданням першого етапу було визначення вихідного стану наявності знань, умінь і навичок з інформаційно-комунікаційних технологій, сформувані зацікавленість у використанні засобів інформаційно-комунікаційних технологій, ціннісні орієнтації студентів тощо. Провідним видом діяльності на цьому етапі було усвідомлення і освоєння термінології інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційних процесів, що відбуваються у суспільстві, а також тенденцій розвитку інформаційного суспільства, надбання потреби в подальшому освоєнні цих технологій. Так, на першому етапі студенти отримували вміння і навички роботи з сучасними комп'ютерними засобами, включаючи систему доступу Wi-Fi. Так, уже на I курсі у межах курсу «Вступ до нових інформаційних технологій» студенти знайомилися з принципами роботи комп'ютера, глибоко вивчали можливості програм «Microsoft Office», що в подальшому допомагало оформлювати курсові та дипломні роботи, виконувати розрахунки в електронних таблицях (наприклад, аналіз результатів дослідження, аналіз успішності студентів, тощо). Крім того, студенти отримували знання і навички пошуку інформації в електронних бібліотеках, у мережі Інтернет з її подальшою обробкою. Так, майбутні вчителі початкових класів створювали фільмотеки для різних галузей знань, систематизували добірки фільмів з тем: «Історія виникнення геометрії», «Піраміди», «Історія чисел», «Космос», «Тіло людини», «Все про вітаміни», «Цікава географія».

На другому етапі забезпечувалося опанування системою знань, умінь і навичок з інформаційно-комунікаційних технологій, розвитку здатності до визначення доцільності використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, формування потреби в освоєнні засобів інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток педагогічно важливих якостей, ціннісної сфери та спрямованості, самовдосконалення. Змістом діяльності

для розв'язання висунутих завдань було освоєння ефективних прийомів роботи з комп'ютером, пошуку і опрацювання професійно-значущої інформації у процесі навчання, проходження педагогічних практик, виконання реферативних, курсових та дипломних робіт тощо. У студентів формувалися навички роботи з розробленими програмними комплексами «Віртуальна біологічна лабораторія», «Сходинки до інформатики», «Скарбниця знань», «Віртуальна бібліотека ХДУ», «Web-мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки». Ця робота носила не тільки навчально-пізнавальний характер, а й вимагала від студентів загального досвіду сформованості інформатичних компетентностей. У ході такої діяльності в майбутніх учителів формувались якості наполегливості, уважності, критичного мислення. Також здійснювалася реалізація на практиці знань, здобутих деякими викладачами під час тренінгів за програмою «Intel. Навчання для майбутнього», спрямованого на підготовку студентів педагогічних вищих навчальних закладів України до ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі тощо.

На третьому етапі реалізовувалися наступні завдання: закріпити знання, уміння і навички з інформаційно-комунікаційних технологій, сформувати здатність до рефлексії й активного професійного самовдосконалення, готовності до наукового пошуку, здатності до накопичення досвіду, пошуку і обробки інформації з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Змістове наповнення діяльності на цьому етапі полягало в оволодінні навичками використання інформаційно-комунікаційних технологій у науково-дослідній роботі, у навчальному процесі, надбання потреби у подальшому професійному самовдосконаленні. На цьому етапі майбутні вчителі отримали можливість змінювати траєкторію навчання завдяки роботі з електронними варіантами лекцій, що реалізовувало принципи індивідуалізації та диференціації навчання, а також застосовувати сучасні засоби інформаційно-комунікаційних технологій до роботи з інформацією та розв'язання різноманітних завдань. Так, студенти третього курсу в межах вивчення дисциплін «Нові інформаційні технології та ТЗН», «Нові інформаційні технології у дошкільній освіті» виконували проекти в середовищі Microsoft PowerPoint, які використовувались на заняттях з методик початкового навчання, що стало дидактичним матеріалом у подальшій професійній діяльності.

Експериментальне навчання відбувалося на основі поєднання традиційних та інноваційних методів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища.

Таким чином формулювався інноваційний алгоритм набуття знань, умінь і навичок у природній інтеграції таких традиційних форм навчання, як лекція, лабораторна, контрольна та самостійна робота. Так, на етапі підготовки до лекції студенти через відповідний сайт вивчали навчальний матеріал, який буде викладатися на лекції, і готували запитання до

лекції. Алгоритм проведення лекції передбачав обговорення ключових питань, а також дискусію навколо запитань, які підготували студенти. Логічним завершенням такої лекції була постановка творчих завдань викладачем для подальшої самостійної роботи. Під час самостійної роботи студенти опрацьовували необхідну інформацію для вирішення тих завдань, які виникали під час проведення лекції.

Інноваційний алгоритм забезпечував не тільки природне поєднання різних форм організації навчального процесу, але й включав студентів в активні форми взаємодії. Організація навчання історії педагогіки з використанням інформаційно-комунікаційних технологій активізувала роботу студентів завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям; підвищувала їхній інтерес до заняття, реалізувала контроль знань як на кожному занятті, так і після завершення кожної теми курсу, а також забезпечувала доступ студентів у будь-який зручний час до повного комплексу навчальних матеріалів і завдань для виконання та організації самостійної роботи із застосуванням технології дистанційного навчання.

У процесі дослідження було визначено організаційно-педагогічні умови ефективного формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів, які відповідають вимогам сучасної освітньої парадигми в межах реалізації трисуб'єктної дидактичної моделі і ґрунтуються на принципах особистісно орієнтованого навчання. Це, зокрема такі: адаптація змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи відповідно до сучасних вимог; раціональне поєднання традиційних і комп'ютерних технологій навчання та активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів; посилення мотивації та інтересу студентів до набуття знань; формування професійних умінь і навичок і розвитку творчого педагогічного мислення студентів; залучення їх до продуктивної науково-дослідної роботи; використання засобів гіпертекстових, мультимедійних і дистанційних технологій як платформи побудови сучасної комп'ютерно-орієнтованої педагогічної системи навчання; врахування особливостей і прагнень студентів, зорієнтованих на індивідуальні освітні програми; систематичний і оперативний контроль і корекція результатів навчальної діяльності студентів; виконання вимог: загальних (інтенсифікація комунікативної взаємодії педагогів і студентів, за якої відбувається цілеспрямоване формування мотиваційної складової, реалізація особистісно орієнтованого підходу, що забезпечує взаємозв'язок мотиваційно-діяльнісного, професійно-когнітивного, комунікативно-операціонального компонентів інформатичних компетентностей, застосування активних форм і методів організації навчальної роботи – дискусійних і проблемних методів, професійно-сензитивного тренінгу, створення ігрових ситуацій, застосування різних форм контролю, ефективне поєднання традиційних та web-мультимедія технологій); специфічних (доступність

матеріалів у зручний для студента час, структурованість і постійне оновлення матеріалу, інтеграція ресурсів та представлення матеріалу в різних формах, зручна навігація та зрозумілий інтерфейс, персоніфікований доступ); контролю якості (перелік вимог до підсумкової теки, можливість обговорення певних проблем на форумі, наявність і доступність різних форм контролю рівня знань, зрозумілість критеріїв оцінювання результатів студентів) та предметних (дозволяють здійснення педагогічної взаємодії вчителя й учнів в освітньому процесі з використанням відеоматеріалу для активізації розумової діяльності студентів на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій тощо).

Результати формувального етапу експерименту засвідчили, що більш якісні показники сформованості інформатичних компетентностей було зафіксовано у студентів експериментальних груп (див. табл. 1).

Таблиця 1

Результати формувального етапу експерименту (у %)

Рівні	Продуктивний		Репродуктивно-пошуковий		Стандартизований		Базовий		Ознайомлювальний	
	Е	К	Е	К	Е	К	Е	К	Е	К
Критерії										
Об'єм знань	22,4	7,9	49,7	39,7	0	0	25,7	45,9	2,2	6,5
Практичні вміння	19,9	8,0	48,9	41,1	0	0	29,4	41,7	1,8	9,2
Сформованість мотивації	19,8	9,5	47,4	42,6	0	0	31,1	43,0	1,7	4,9
Рефлексія	25,4	7,4	47,3	39,9	0	0	24,7	43,8	2,6	8,9
Усереднений	21,9	8,2	48,3	40,8	0	0	27,7	43,6	2,1	7,4

Як засвідчили результати формувального етапу експерименту, продуктивний рівень сформованості інформатичних компетентностей виявили 21,9 % студентів експериментальних і лише 8,2 % – контрольних груп; репродуктивно-пошуковий – 48,3 % і 40,8 %; базовий – 27,7 % і 43,6 %; ознайомлювальний – 2,1 % та 7,4 % відповідно. Різниця між експериментальними і контрольними групами за усередненими показниками складала на продуктивному рівні – 13,7 %; на репродуктивно-пошуковому – 7,5 %; базовому – 15,9 % і ознайомлювальному – 5,3 %.

Одержані дані формувального етапу експерименту засвідчили не тільки більш високі рівні сформованості інформатичних компетентностей у студентів експериментальних груп, а і більш позитивну їх динаміку за всіма критеріями. Приріст якісних показників в експериментальних групах набагато перевищив їх зростання у контрольних (табл. 2).

**Порівняння усереднених показників динаміки розвитку рівнів сформованості
інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів
(у %)**

Рівні Групи	Продуктивний			Репродуктивно-пошуковий			Базовий			Ознайомлювальний		
	КЕ	ФЕ	Р	КЕ	ФЕ	Р	КЕ	ФЕ	Р	КЕ	ФЕ	Р
Контрольні	0,2	8,2	8,0	2,5	40,8	38,3	3,6	43,6	40,0	93,7	7,4	-86,3
Експериментальні	0,2	21,9	21,7	2,3	48,3	46,0	3,3	27,7	24,4	94,2	2,1	-92,1
Δ	0	-13,7	-13,7	0,2	-7,5	-7,7	0,3	15,9	15,6	-0,5	5,3	5,8

КЕ – констатувальний експеримент; ФЕ – формувальний експеримент; Δ – різниця у показниках; Р – різниця у показниках в одних і тих самих групах до і після експерименту.

Так, за усередненими показниками на продуктивному рівні різниця в експериментальних групах становить 21,7 % проти 8 % у контрольних, а на репродуктивно-пошуковому – 46 % та 38,3 % відповідно. На базовому рівні за узагальненими показниками різниця становить 24,4 % в експериментальних групах та 40 % у контрольних; на ознайомлювальному рівні – 92,1 % та 86,3 % відповідно.

Отже, кількісний і якісний аналіз результатів дослідження підтвердив ефективність висунутої гіпотези щодо формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів і засвідчив більш високі показники інформатичних компетентностей у студентів експериментальних груп. Студенти, які навчалися за експериментальною дидактичною моделлю, продемонстрували міцні інформатичні знання, уміння їх використовувати, здатність до осмисленого аналізу й оцінки результатів роботи, вміння прогнозувати та моделювати як навчальний процес, так і власну педагогічну майстерність.

У розділі окреслено основні шляхи впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у систему освіти і, зокрема в інформатичну підготовку вчителів початкових класів. Показано, що швидкі темпи інформатизації суспільства детермінують відповідні зміни й у сфері освіти. Основними напрямками цього процесу в перспективі є:

- масова комп'ютеризація закладів освіти, зокрема і загальноосвітніх шкіл;
- постійна модернізація комп'ютерної техніки;
- розвиток комп'ютерних мереж між освітніми закладами із забезпеченням виходу до Інтернету;
- розширення персональної комп'ютеризації суспільства;

- розширення дидактико-методичного забезпечення інформаційно-комунікаційними технологіями всіх навчальних дисциплін;

Означені вище позиції відкривають і розширюють можливості підвищення якості системи підготовки майбутніх учителів, що вимагає зміщення акцентів з жорсткого регламентування організації навчального процесу на забезпечення необхідних, комфортних умов для роботи викладачів і студентів шляхом створення відповідного інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища як необхідної умови підвищення якості інформатичної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено нове розв'язання проблеми формування інформатичних компетентностей, що виявляється у визначенні інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища та теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці дидактичної моделі формування означеного особистісного феномена майбутнього вчителя початкових класів на основі сучасної освітньої парадигми.

1. Вивчення відповідних наукових літературних джерел та узагальнення практики роботи вищої школи переконує, що традиційна організація навчання не забезпечує ефективного формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів, оскільки спрямована переважно на подолання певних труднощів: прогалини в раніше отриманих знаннях; недостатня інформаційна культура; невміння обрати правильний режим праці й відпочинку; відсутність навичок самостійно працювати над матеріалом; відсутність навичок контролювати свої знання і вміння; відсутність належного систематичного контролю за діяльністю; неадекватна самооцінка своїх можливостей; недостатня кількість консультацій, що відводяться на кожну з дисциплін педагогічного циклу; недостатній розвиток дослідницьких умінь; низький рівень розвитку абстрактного й аналітичного мислення та творчих здібностей студентів тощо.

2. Удосконалення процесу інформатичної підготовки у вищому навчальному закладі засобами інформаційно-комунікаційних технологій детермінується суперечністю між новою парадигмою освіти та недостатньою розробленістю необхідних теоретичних положень, наявною потребою практики вищої школи в науковому, навчальному і методичному забезпеченні комп'ютерної системи побудови індивідуальної траєкторії навчання. Своєчасність такого дослідження обумовлена, з одного боку, постійно зростаючим обсягом наукових знань, що генеруються людством, а, з іншого – неспроможністю традиційної педагогічної системи забезпечити їх адекватне представлення у відповідних навчальних курсах.

3. Інформатичну компетентність розуміємо як здатність до реалізації системного обсягу знань, умінь і навичок набуття та трансформації інформації у різних галузях людської діяльності для якісного виконання професійних функцій та усвідомленого передбачення наслідків своєї діяльності. Доведено, що інформатична компетентність є відкритою системою, на розвиток і функціонування якої впливає комплекс зовнішніх і внутрішніх чинників. Інформатична компетентність фахівця є динамічною системою, що самоорганізується. Для її розвитку, згідно із законами синергетики, дію позитивних чинників необхідно підсилювати і залучати всі ресурси особистої самоорганізації (ціннісні настановки, загальнокультурний і фаховий рівень підготовки, його особистісні потреби, інтереси, якості і т. ін.) особистості. Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище –

це сукупність знанієвих, технологічних і ментальних сутностей, які в синхронній інтеграції забезпечують якісне оволодіння системою відповідних знань. Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище виступає третім повноправним суб'єктом сучасної дидактичної моделі навчання, що дозволяє ввести термін «трисуб'єктна дидактика». Трисуб'єктна дидактика – це один із напрямів педагогічної науки про найбільш загальні закономірності, принципи та засоби організації навчання, який забезпечує свідоме та міцне засвоєння системи знань, умінь і навичок у межах рівноправних взаємин учня (студента), вчителя (викладача) та інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища. *Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище* розуміється як здатна до саморозвитку системно організована сукупність засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного та організаційно-методичного забезпечення, орієнтована на задоволення освітніх потреб користувачів, що містить дидактичні, методичні матеріали, творчі завдання для студентів, елементи автоматизації управління навчальним процесом і обов'язкового надання можливості роботи з ресурсами глобальної мережі Інтернет.

4. У дисертації обґрунтовано структуру інформатичних компетентностей, у якій принциповим є виділення фундаментальних сутностей, що формуються переважно під впливом зовнішніх факторів (знання, навички, вміння, цінності, мотивація) і сутностей, які базуються на здібностях і задатках особистості та формуються переважно під впливом внутрішніх факторів (мотивація, комунікабельність, здатність до синергетичних проявів, адаптації, масштабування та інтерпретації, саморозвитку, інтеграції, перенесення знань із однієї галузі в іншу).

5. Критеріями оцінювання інформатичних компетентностей виступили: оволодіння знаннями в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, сформованість умінь роботи з найпоширенішими офісними додатками та комп'ютерною мережею, здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності, сформованість мотивації до використання інформаційно-комунікаційних технологій для подальшої самоосвіти та у професійній діяльності, зокрема в навчальному процесі, розвиток рефлексії. Було визначено рівні (ознайомлювальний, базовий, репродуктивно-пошуковий, продуктивний, стандартизований) сформованості інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

6. У дисертації розроблено дидактичну модель, яка включає цілепокладання, змістово-процесуальний блок, інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище, фактори, а також механізми зворотного зв'язку. Змістово-процесуальний блок моделі передбачає три етапи реалізації (підготовчий, діяльнісно-розвивальний, рефлексивно-оцінювальний). Перший етап спрямований на вирішення завдань діагностики рівня

сформованості знань, умінь і навичок у галузі інформаційно-комунікаційних технологій. Метою другого є, власне, організація самого процесу опанування необхідним об'єктом змістового матеріалу, формування здатності до адекватного сприймання, розуміння і оцінки педагогічних програмних засобів, уміння співвідносити можливості програмного засобу з можливими ситуаціями його доцільного використання, знаходити зв'язки між можливостями інформаційно-комунікаційних технологій і матеріалом з різних дисциплін, сформувавши потребу в удосконаленні навичок пошукової роботи та використання мережних технологій. Третій, рефлексивно-оцінювальний, етап спрямований на опанування системи знань, умінь і навичок з інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток здатності до визначення доцільності використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, формування потреби у освоєнні засобів інформаційно-комунікаційних технологій. Блок зворотного зв'язку виконує функції діагностування, прогнозування, проектування, організації відстеження і корекції результатів перебігу навчально-виховного процесу.

7. Стрижнем запровадженої в експериментальних групах дидактичної моделі навчання був розроблений інструментарій – комп'ютерна програма «Web-мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки» (авторське свідоцтво № 26160 від 21.10.08 р., доступ до ресурсу: <http://webhp.ksu.ks.ua/joomla/index.php>). Механізм її функціонування включав: виконання державного освітнього стандарту навчання; поглиблення і розширення теоретичної бази курсу; урахування теорії, технології, техніки; використання систем віддаленого доступу до структурованої навчальної інформації для студентів і викладачів як у синхронному, так і в асинхронному режимах; можливість виділення навчальних одиниць; використання комп'ютерно-орієнтованих програм навчального і професійного призначення під час вивчення курсів педагогічного циклу; підвищення практичної значущості результатів навчання; створення умов для максимально повного розкриття здібностей студентів, формування необхідного рівня мотивації навчальної діяльності.

8. Організаційно-педагогічними умовами, які відповідають вимогам сучасної освітньої парадигми в межах реалізації трисуб'єктної дидактичної моделі і ґрунтуються на принципах особистісно орієнтованого навчання, виступили: адаптація змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи відповідно до сучасних вимог; раціональне поєднання традиційних і комп'ютерних технологій навчання та активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів; посилення мотивації та інтересу студентів до набуття знань; формування професійних умінь та навичок і розвитку творчого педагогічного мислення студентів; залучення їх до продуктивної науково-дослідної роботи; використання засобів гіпертекстових, мультимедійних і дистанційних технологій як платформи побудови сучасної комп'ютерно-орієнтованої педагогічної системи навчання; врахування

особливостей і прагнень студентів, орієнтованих на індивідуальні освітні програми; систематичний і оперативний контроль і корекція результатів навчальної діяльності студентів; запровадження навчального курсу «Історія педагогіки»; виконання таких груп вимог: загальних, специфічних, контролю якості та спеціальних (предметних).

9. За результатами формувального етапу експерименту продуктивний рівень сформованості інформатичних компетентностей засвідчили 21,9 % студентів експериментальних і лише 8,2 % - контрольних груп; репродуктивно-пошуковий – 48,3 % експериментальних і 40,8 % – контрольних; базовий – 27,7 % і 43,6 % відповідно; 2,1 % та 7,4 % залишилися на ознайомлювальному рівні.

Результати дослідження є певним внеском у розвиток теорії навчання дисциплін педагогічного циклу, відкривають нові перспективи в наукових розвідках означеного спрямування. Подальшого вивчення потребують проблеми забезпечення персоніфікованого доступу до освітніх ресурсів студентів і практикуючих учителів; розробки гнучкої системи індивідуальних траєкторій організації пізнавальної діяльності студентів з ефективною системою зворотних зв'язків; обґрунтування умов інтеграції у загальні оболонки дистанційних форм навчання різнорівневих навчальних модулів за рахунок відкритості комп'ютерних середовищ.

Основний зміст дисертації викладено в таких публікаціях:

Монографії:

1. Петухова Л.Є. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища: Монографія /Л.Є.Петухова. – Херсон: Айлант, 2007. – 200 с.: іл.

Колективні монографії:

2. Петухова Л.Є. Професійно-наукова підготовка майбутнього вчителя початкових класів: Монографія /Б.М. Андрієвський, Л.Є.Петухова. – Херсон: Айлант, 2006. – 176 с. – (авторські – 88 стор).

Навчальні посібники, підручники, програми, методичні рекомендації:

3. Петухова Л.Є. Історія педагогіки: Програма педагогічних вузів [для студентів спеціальності 7.010102 «Початкове навчання»] /Л.Є.Петухова – Херсон, 2000. – 12 с.

4. Петухова Л.Є. Методичні рекомендації та плани семінарських і практичних занять з курсу «Історія педагогіки» /Л.Є.Петухова. – Херсон, 2000. – 27 с.

5. Петухова Л.Є. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з курсу «Історія педагогіки» /Л.Є.Петухова. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2002. – 22 с.

6. Петухова Л.Є. Методичні рекомендації до написання курсових робіт для студентів з базовою спеціальністю «Початкове навчання» /Л.Є.Петухова, Л.А. Сухіна, В.І.Грицина та ін. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. – 32 с. – (авторські – 3 стор).
7. Дипломна робота (підготовка, оформлення, захист) для студентів з базовою спеціальністю «Початкове навчання» /Л.Є.Петухова, В.І.Грицина, С.А.Коростельова, В.В.Денисенко. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. – 44 с. – (авторські – 11 стор).
8. Петухова Л.Є. Практикум з історії педагогіки. Кредитно-модульний аспект. 2-е вид. Перероблене і доповнене /Л.Є.Петухова. – Херсон, Айлант, 2006.– 120 с.
9. Петухова Л.Є. Практикум з історії педагогіки. Кредитно-модульний аспект. 3-е вид. Перероблене і доповнене /Л.Є.Петухова. – Херсон: Айлант, 2007.– 160 с.
10. Активний словник базових психолого-педагогічних термінів майбутнього вчителя початкових класів /Л.Є.Петухова, Б.М.Андрієвський, І.В.Гриценко, В.В.Денисенко та ін. – Херсон: Айлант, 2007. – 176 с. – (авторські – 25 стор).
11. Петухова Л.Є. Методичні рекомендації з підготовки та складання комплексного кваліфікаційного державного екзамену /Л.Є.Петухова. – Херсон: Айлант, 2007. – 60 с.
12. Петухова Л.Є. Книга тестових завдань [для студентів напряму підготовки 6.010100 Дошкільна освіта] Навч. посіб. /Л.Є.Петухова, С.А.Сухіна. – Херсон: Айлант, 2007. – 278 с. – (авторські – 139 стор).
13. Петухова Л.Є. Книга тестових завдань [для студентів напряму підготовки 6.010102 Початкова освіта]. Книга перша Навч. посіб. /Л.Є.Петухова, С.А.Сухіна. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. – 188 с. – (авторські – 94 стор).
14. Петухова Л.Є. Книга тестових завдань [для студентів напряму підготовки 6.010102 Початкова освіта]. Книга друга Навч. посіб. /Л.Є.Петухова, С.А.Сухіна. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. – 236 с. – (авторські – 118 стор).
15. Петухова Л.Є. Книга тестових завдань [для студентів напряму підготовки 6.010100 Дошкільна освіта] Навч. посіб. /Л.Є.Петухова, С.А.Сухіна. – Херсон: Айлант, 2008. – 56 с. – (авторські – 28 стор).
16. Петухова Л.Є. Тестові завдання з курсу «Історія загальної та дошкільної педагогіки» [для студентів напряму підготовки 6.010101 Дошкільна освіта] та «Історія педагогіки» [для студентів напряму підготовки 6.010102 Початкова освіта]: Посібник /Л.Є.Петухова, Н.А.Воропай. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. – 140 с. – (авторські – 70 стор).
17. Петухова Л.Є. Книга тестових завдань для поточного та підсумкового контролю з курсу «Історія загальної та дошкільної педагогіки» [для студентів напряму підготовки 6.010101 Дошкільна освіта] та «Історія педагогіки» [для студентів напряму підготовки

6.010102 Початкова освіта]: Посібник /Л.Є.Петухова, Н.А.Воропай. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. – 112 с. – (авторські – 56 стор).

Статті у фахових виданнях України

18. Петухова Л.Є., Микитюк С.В. Проблема активізації творчих та інтелектуальних можливостей молодших школярів /Л.Є.Петухова, С.В.Микитюк. //Педагогічні науки: [зб. наук. праць] /Відп. ред. Кузьменко В.В. – Херсон: Айлант, 1998. – Випуск II. – С. 107-110. – (авторські – 2 стор).

19. Петухова Л.Є. Практичні досягнення земських шкіл на Херсонщині /Л.Є.Петухова //Південний архів: [зб. наук. праць] /Ред. кол.: Чумаченко Г.А., Югай К.П., Беляєв Ю.І. та ін. – Херсон, 1999. - Випуск VII-VIII. – С. 57-63.

20. Петухова Л.Є. Проблема використання технології творчості у навчальному процесі /Л.Є.Петухова //Педагогічні науки: [зб. наук. праць] /Відп. ред. Кузьменко В.В. – Херсон, 2000. – Випуск XII. – С. 22-27.

21. Петухова Л.Є. Проблема діагностики інтелектуальних можливостей дитини /Л.Є.Петухова //Педагогічні науки: [зб. наук. праць] /Відп. ред. Кузьменко В.В. – Херсон, 2000. - Випуск XVI. – С. 60-65.

22. Петухова Л.Є., Петруха О.В. Розвиток державної та приватної початкової у Східній Галичині у кінці XIX – на початку XX століття /Л.Є.Петухова, О.В.Петруха //Педагогічні науки: [зб. наук. праць] /Відп. ред. Кузьменко В.В. – Херсон, 2001. – Випуск XX, частина I. – С. 53-60. – (авторські – 4 стор).

23. Петухова Л.Е. Особенности подготовки учителя начальных классов в условиях гуманизации образования /Л.Е.Петухова //Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: педагогіка і психологія: [зб. статей]. – К.: Пед. преса, 2001. – Випуск 3, частина 1. – С. 195-201.

24. Петухова Л.Є. Значення та механізми продукування мови та мовлення у становленні всебічно розвиненої особистості молодшого школяра /Л.Є.Петухова //Педагогічні науки: [зб. наук. праць] /Відп. ред. Кузьменко В.В. – Херсон, 2002. – Випуск XXVI. – С. 73-75.

25. Петухова Л.Є. Соціальний портрет вчителя Херсонської губернії кінця XIX – початку XX століття /Л.Є.Петухова //Педагогічні науки: [зб. наук. праць] /Відп. ред. Кузьменко В.В. – Херсон, 2002. – Випуск XXXII, частина II. – С. 24-28.

26. Петухова Л.Є., Пуляєва О.Б. Проблема соціалізації особистості в творчості К.Д.Ушинського /Л.Є.Петухова, О.Б.Пуляєва //Педагогічні науки: [зб. наук. праць] /Відп. ред. Кузьменко В.В. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2004. – Випуск XXXVII. – С. 40-45. – (авторські – 2 стор).

27. Петухова Л.Є. Новітні підходи до професійно-педагогічної підготовки студентів у період гуманізації освіти /Л.Є.Петухова //Педагогічні науки: [зб. наук. праць] /Відп. ред. Кузьменко В.В. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2005. – Випуск XXXVIII. – С. 324-329.

28. Петухова Л.Є. Використання інформаційних технологій при вивченні дисциплін історико-педагогічного циклу /Л.Є.Петухова //Педагогічні науки: [зб. наук. праць] /Відп. ред. Кузьменко В.В. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2005. – Випуск XXXX. – С. 340-343.

29. Петухова Л.Є., С. Хинкул. Трансформація загальнопедагогічної підготовки вчителів початкових класів на Україні протягом 20-х років ХХ століття /Л.Є.Петухова, С.Хинкул //Педагогічні науки: [зб. наук. праць] /Відп. ред. Кузьменко В.В. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2005. – Випуск XXXXI. – С. 324-329. – (авторські – 3 стор).

30. Петухова Л.Є. Використання інформаційних технологій у вивченні предмету «Історія педагогіки» /Л.Є.Петухова //Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2007. – № 1. – С. 37-39.

31. Петухова Л.Є. Новітні підходи до формування професійних компетенцій майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти /Л.Є.Петухова //Початкова школа. – 2007. – № 3. – С. 1-3.

32. Петухова Л.Є. Характерні риси трансформації системи підготовки педагогічних кадрів позашкільної освіти протягом ХХ століття /Л.Є.Петухова //Педагогічні науки: [зб. наук. праць] /Відп. ред. Кузьменко В.В. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – Випуск XXXXIV. – С. 36-41.

33. Петухова Л.Є., Співаковський О.В. До питання про трисуб'єктну дидактику /Л.Є.Петухова, О.В. Співаковський. //Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2007. – № 5. – С. 7-9. – (авторські – 1,5 стор).

34. Петухова Л.Є. Модель процесу вивчення курсу «Історія педагогіки» з використанням мультимедійної енциклопедії [Електронний ресурс] /Л.Є.Петухова //Інформаційні технології і засоби навчання. – 2007. – № 2. – Ресурс доступу до журналу: <http://www.ime.edu-ua.net/em3/content/07pleemt.htm>.

35. Петухова Л.Є. Інформатична компетентність майбутнього фахівця як педагогічна проблема /Л.Є.Петухова //Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2008. – № 1. – С. 3-5.

36. Петухова Л.Є. Компаративний аналіз традиційних та інноваційних педагогічних систем у професійній підготовці вчителя початкової школи /Л.Є.Петухова //Проблеми сучасної педагогічної освіти: [зб. статей] /Ред. кол.: Глузман О.В., Ігнатенко М.Я., Корнетов Г.Б. та ін. – Ялта: РВВ КГУ, 2008. – (Серія: педагогіка і психологія). Ч. 2. – Випуск 18. – С. 3-10.

37. Петухова Л.Є. Вивчення курсу «Історія педагогіки» з використанням мультимедійної енциклопедії /Л.Є.Петухова //Проблеми сучасної педагогічної освіти: [зб.

статей] /Ред. кол.: Глузман О.В., Ігнатенко М.Я., Корнетов Г.Б. та ін. – Ялта: РВВ КГУ, 2008. – (Серія: педагогіка і психологія). Ч. 1. – Випуск 19. – С. 3-13.

38. Петухова Л.Є. Тенденції у загальнопедагогічній підготовці вчителя протягом ХХ століття /Л.Є.Петухова //Проблеми сучасної педагогічної освіти: [зб. статей] /Ред. кол.: Глузман О.В., Ігнатенко М.Я., Корнетов Г.Б. та ін. – Ялта: РВВ КГУ, 2008. – (Серія: педагогіка і психологія). Ч. 1. – Випуск 20. – С. 3-12.

39. Петухова Л.Є. Особливості формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів /Л.Є.Петухова //Наука і освіта. – 2008. – № 8-9. – С. 271-274.

40. Петухова Л.Є. Роль історико-педагогічних знань у загальнопедагогічній підготовці вчителя /Л.Є.Петухова //Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського: [зб. наук. праць] /Ред. кол.: Богуш А.М., Яцій О.М. та ін. – Одеса, 2008. – Випуск 12. – С. 20-26.

41. Петухова Л.Є. Становлення поняття «інформатичні компетентності» та рівні їх діагностики у майбутніх вчителів початкової школи /Л.Є.Петухова //Наука і освіта. – 2008. – № 8-9. – С. 193-198.

42. Петухова Л.Є. Особливості імплементації ІКТ у навчально-виховний процес вищої школи [Електронний ресурс] /Л.Є.Петухова //Інформаційні технології і засоби навчання. – 2008. – № 4. – Ресурс доступу до журналу: <http://www.ime.edu-ua.net/em8/emg.html>

43. Петухова Л.Є. Модель структури особистості сучасного вчителя початкових класів /Л.Є.Петухова //Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2008. – № 8. – С. 3-5.

44. Петухова Л.Є. Дидактико-процесуальне забезпечення формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів [Електронний ресурс] /Л.Є.Петухова //Інформаційні технології і засоби навчання. – 2008. – № 3. – Ресурс доступу до журналу: <http://www.ime.edu-ua.net/em7/emg.html>.

Статті в наукових збірниках і періодичних виданнях

45. Петухова Л.Є. К вопросу о развитии творческих возможностей младших школьников в учебно-творческой деятельности /Л.Є.Петухова //Актуальні проблеми розбудови національної освіти: [зб. наук.-метод. праць] /Беляєв Ю.І., Мішуков О.В., Бондарчук Ю.В. та ін. – К., Херсон: Пілотні школи, 1997. – Ч. III: Проблеми підготовки вчителя. – С. 141-146.

46. Петухова Л.Є., Денисенко В.В. Гуманістичні засади підготовки вчителя початкових класів /Л.Є.Петухова, В.В.Денисенко //Актуальні проблеми викладання філологічних дисциплін: [зб. наук. праць]. – Херсон, 2003. – С. 34-37. – (авторські – 2 стор).

47. Петухова Л.Є., Воронова Н.А. Шляхи формування пізнавальної активності молодших школярів /Л.Є.Петухова, Н.А.Воронова //Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти у сучасних умовах: [зб. наук. праць] /Ред. кол.: Андрієвський Б.М., Петухова Л.Є., Коршун Т.В. та ін. – Херсон: Айлант, 2004. – С. 74-77. – (авторські – 2 стор).

48. Петухова Л.Є., Поперечнюк Н.Ю. Критерії визначення соціальної активності молодших школярів /Л.Є.Петухова, Н.Ю.Поперечнюк //Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти у сучасних умовах: [зб. наук. праць] /Ред. кол.: Андрієвський Б.М., Петухова Л.Є., Коршун Т.В. та ін. – Херсон: Айлант, 2004. – С. 77-81. – (авторські – 2,5 стор).

49. Петухова Л.Є. Новітні підходи до формування професійних компетенцій майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти /Л.Є.Петухова //Печатное слово. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. – С.27-30.

50. Петухова Л.Е. Педагогические идеи А.С.Макаренко и совершенствование подготовки учителя в пединституте: Методические рекомендации кафедрам и студентам /Л.Е.Петухова, Е.И.Петухов. – Херсон: Изд. Херсонского пед. ин-та, 1988. – С. 175. – (авторські – 0,5 стор).

51. Петухова Л.Є. Стимулювання творчої активності учнів //Етика педагогічної творчості: посіб. [для вчителя] /Наук. ред. Бутенко Н.І. – К., 1995. – С. 16-17.

52. Петухова Л.Є. Освоєння особистісно адаптованих технологій навчання /Петухова Л.Є. //Особистість педагога: розкриття можливостей: [монографічний зб.] /Наук. ред. Бутейко Н.І. – К., 1995. – С. 31-32.

Тези та матеріали наукових конференцій

53. Петухова Л.Е. Формирование творческой активности личности учащегося начальной школы: материалы межвуз. науч.-практ. конф., посвященной вопросам совершенствования подготовки учителя. /Советская ассоц. педагогов-исследователей, Обл. учеб.-науч. пед. объединение. – Херсон: Изд. Херсонского пед. ин-та, 1990. – С. 255-256.

54. Петухова Л.Е. О формировании творческой активности студентов: материалы псих.-пед. семинара [«Вопросы научной и профессионально-педагогической подготовки учителя»] /Херсон. пед. ин-т им. Н.К. Крупской. – Херсон, 1991. – С. 163-164.

55. Петухова Л.Є. П.П.Блонський та проблема творчого вчителя: матеріали наук.-практ. конф. [«Використання спадщини повернутих і забутих діячів науки та культури в навчальному процесі педагогічного вузу та школи»] /М-во освіти і науки України, Ровенський держ. пед. ін-т ім. Д.В. Мануїльського. – Ровно: Вид. Ровенського пед. ін-ту, 1991. – С. 74-75. – (авторські – 1 стор).

56. Петухова Л.Е. Диагностика и фиксация социальной активности как необходимое предварительное условие её формирования у младших школьников: материалы и тезисы научн.-практ. межвуз. конф. [«Начальная школа: проблема, опыт, решения»] (Измаил, 2-23 сентября 1992 г.). – Измаил, 1992. – С. 10-13.

57. Петухова Л.Е. Учителю о диагностике социальной активности младших школьников: материалы первой науч.-практ. конф. [«Опыт становления школы нового типа»] /Херсон. обл. управ. нар. образ. и др. /Петухова Л.Е. – Херсон, 1993. – С. 59-64.

58. Петухова Л.Є. Проблема впливу середовища на формування норм етикету учнів молодших класів: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. [«Проблеми соціалізації молодших школярів»] (Херсон, 24-25 грудня 2003 р.) та матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. [«Формування ціннісних орієнтацій молодших школярів у Європейському контексті»], (Херсон, 19-20 квітня 2004 р.) /Міністерство освіти і науки України, Херсонський державний університет. – Херсон: Айлант, 2004. – С. 6-9. – (авторські – 2 стор).

59. Петухова Л.Є. Проблема навчання грамоти на матеріалі творчості К.Д.Ушинського (логіко-історичний аспект): Всеукр. наук.-практ. читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині К.Д.Ушинського (до 180 років з дня народження), В.О.Сухомлинського (до 85 років з дня народження), (Одеса, 18-19 травня 2004 р.). – Одеса, 2004. – С. 102-105. – (авторські – 2 стор).

Авторські свідоцтва

60. А.с. 17383 Україна, Міністерство освіти і науки України, державний департамент інтелектуальної власності. Комп'ютерна програма «Мультимедійний курс з історії педагогіки» /Л.Є. Петухова, К.В. Верещак (Україна). – заяв. № 17383 від 05.04.06, опубл. 26.07.06.

61. А.с. 24162 Україна, Міністерство освіти і науки України, державний департамент інтелектуальної власності. Комп'ютерна програма «Мультимедійний курс з історії педагогіки» /Л.Є. Петухова, В.П. Блинюков (Україна). – заяв. № 24162 від 30.01.08, опубл. 11.04.08.

62. А.с. 26160 Україна, Міністерство освіти і науки України, державний департамент інтелектуальної власності. Комп'ютерна програма «Web-мультимедія енциклопедія «Історія педагогіки» /Л.Є. Петухова, В.П. Блинюков (Україна). – заяв. № 25921 від 07.07.08, опубл. 21.10.08.

Анотація

Петухова Л.Є. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського. – Одеса, 2009.

У дисертації вперше обґрунтовано теоретико-методичні концептуальні засади формування інформатичних компетентностей у вищому навчальному закладі; науково обґрунтовано сутність і структуру феномена «інформатичні компетентності майбутнього вчителя початкових класів». Визначено організаційно-педагогічні умови, критерії оцінювання (об'єм знань, практичні вміння, сформованість мотивації, рефлексія), компоненти (мотиваційний, змістовий, процесуально-діяльнісний, рефлексивний) інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів та рівні їх сформованості (ознайомлювальний, базовий, стандартизований, репродуктивно-пошуковий, продуктивний), а також різновиди інформатичних компетентностей (інформатично-збиральна, інформатично-перетворювальна, інформатично-зберігаюча, інформатично-презентувальна, інформатично-мережна).

Запропоновано нову дидактичну модель формування інформатичних компетентностей на матеріалі курсу «Історія педагогіки» на основі інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних форм і методів навчання. Вперше розроблений програмний продукт «Web-мультимедіа енциклопедія «Історія педагогіки» (авторське свідоцтво № 26160 від 21.10.08 р.), доступ до ресурсу: <http://webhp.ksu.ks.ua/joomla/index.php>), який був апробований під час проведення циклу лекційних, семінарських занять і самостійної роботи студентів за підтримки Wi-Fi технології, що забезпечила вільний доступ до мережі Інтернет.

Ключові слова: «компетенція», «компетентність», «професійні компетентності», «інформатичні компетентності», «майбутній учитель початкових класів», «трисуб'єктна дидактика», «інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище».

Аннотація

Петухова Л.Е. Теоретико-методические основы формирования информатических компетентностей будущих учителей начальных классов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Южно-Украинский государственный педагогический университет имени К.Д.Ушинского. – Одесса, 2009.

Диссертация посвящена актуальной проблеме современной педагогической науки, а именно формированию информатических компетентностей будущих учителей начальных классов (на материале курса «История педагогики»). В диссертации впервые обоснованы

теоретико-методические концептуальные основы формирования обозначенного феномена в высшем учебном заведении; уточнен категориальный аппарат проблемы исследования; введено понятие трисубъектной дидактики как современной модели обучения; научно обоснована сущность и структура феномена «информатические компетентности будущего учителя начальных классов».

Доказано, что эффективное формирование информатических компетентностей возможно при условии создания информационно-коммуникационной педагогической среды как равноправного субъекта дидактической модели. Выявлены сущностные характеристики информационно-коммуникационной педагогической среды и сформулировано авторское определение данного понятия. Определены организационно-педагогические условия, критерии оценивания (объем знаний, практические умения, сформированность мотивации, рефлексия), компоненты (мотивационный, содержательный, процессуально-деятельностный, рефлексивный) информатических компетентностей будущих учителей начальных классов и уровни их сформированности (ознакомительный, базовый, стандартизированный, репродуктивно-поисковый, продуктивный), а также разновидности информатических компетентностей (информатически-собирающая, информатически-преобразующая, информатически-сохраняющая, информатически-презентующая, информатически-сетевая).

Предложено новую дидактическую модель формирования информатических компетентностей на материале курса «История педагогики», которая базируется на интеграции традиционных и информационно-коммуникационных форм и методов обучения. Автором впервые разработан программный продукт «Web-мультимедиа энциклопедия «История педагогики» (авторское свидетельство № 26160 от 21.10.08 г., доступ к ресурсу: <http://webhp.ksu.ks.ua/joomla/index.php>), который был апробирован во время проведения цикла лекционных, семинарских занятий и самостоятельной работы студентов при поддержке Wi-Fi технологии, которая обеспечила свободный доступ к сети Интернет.

Механизм функционирования данного продукта включал: выполнение государственного образовательного стандарта обучения; углубление и расширение теоретической базы курса; учет теории, технологии, техники; использование систем отдаленного доступа к структурированной учебной информации для студентов и преподавателей как в синхронном, так и в асинхронном режимах; возможность выделения учебных единиц; использование компьютерно-ориентированных программ учебного и профессионального назначения во время изучения курсов педагогического цикла; повышение практической значимости результатов обучения; создание условий для максимально полного раскрытия способностей студентов, формирование необходимого уровня мотивации учебной деятельности.

Ведущими перспективами использования информационно-коммуникационных технологий в подготовке будущих учителей начальных классов являются: изучение информационных технологий должно быть представлено на всех курсах обучения студентов; использование информационных технологий в каждой дисциплине профессионального направления станет нормой; дистанционный доступ к знаниям будет неотъемлемой частью развития студента как в учебное, так и внеучебное время; учебный курс «Введение в информатику» должен быть пропедевтическим относительно поддержки предметного использования информационно-коммуникационных технологий; акцент в деятельности преподавателя должен смещаться в сторону конструирования индивидуальных траекторий обучения студентов; каждый преподаватель высшего учебного заведения обязан иметь необходимые компетенции в области предметного использования информационных технологий; система образования должна обеспечить непрерывное восстановление компетенций учителей в информационной сфере как минимум один раз на два года; иметь собственные образовательные ресурсы, представленные дистанционным образом, для поддержки образовательной деятельности вуза; должна создать концепцию создания интеллектуальных фильтров как с точки внешнего представления информации, так и обзора формирования интеллектуальных инфраструктур студентов; государство обязано обеспечить полномасштабную реализацию новой парадигмы, разработав соответствующую национальную программу информатизации.

В диссертации дальнейшее развитие получили концептуальные положения овладения информатическими компетентностями в процессе преподавания дисциплин педагогического цикла, что характеризуются наличием качественно новых технологических элементов, в том числе и дистанционных, репрезентования учебно-методического комплексного обеспечения информатически-компетентной подготовки будущих учителей начальных классов.

Результаты исследования являются определенным вкладом в развитие теории обучения дисциплинам педагогического цикла, открывают новые перспективы в научных разведках данного направления. В дальнейшем изучении нуждаются проблемы обеспечения персонафицированного доступа к образовательным ресурсам студентов и практикующих учителей; разработка гибкой системы индивидуальных траекторий организации познавательной деятельности студентов с эффективной системой обратных связей; обоснование условий интеграции в общие оболочки дистанционных форм обучения разноуровневым учебным модулям за счет открытости компьютерных сред.

Ключевые слова: «компетенция», «компетентность», «профессиональные компетентности», «информатические компетентности», «будущий учитель начальных

классов», «трисубъектная дидактика», «информационно-коммуникационная педагогическая среда».

Annotation

L. Petukhova. Theoretic and Methods Bases for Development of Information Competences of Future Elementary School Teachers. – Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of the Doctor of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – K.D. Ushynskiy Pivdenoukrainskiy State Pedagogical University. – Odesa, 2009.

Dissertation is devoted to the topical problem of modern pedagogical science, namely to development of information competences of future elementary school teachers (based on the materials of the course «History of Pedagogics»).

For the first time, in the dissertation the theoretic and methods conceptual principles of development of information competences in a high educational institution are grounded; the essence and structure of the phenomenon «information competences of future elementary school teacher» is scientifically grounded.

It is proved that efficient development of information competences is possible provided that information and communication pedagogical environment as an equal subject of didactic model is created. The essential characteristics of information and communication pedagogical environment are distinguished and the author's definition of this concept is given. The organizational and pedagogical conditions, criteria of evaluation (volume of knowledge, practical skills, motivation, reflection), components (motivational, content, process and activity, reflection) and the levels of formation of information competences of future elementary school teachers (introductory, basic, standardized, reproductive-searching, productive) as well as varieties of information competences (informative-collective, informative-converting, informative-saving, informative-presentational, informative-networking) are defined.

A new didactic model of development of information competences is offered on the material of the course «History of Pedagogics». The model is based on integration of traditional and information and communication forms and methods of teaching. For the first time the software Web-Multimedia Encyclopedia «History of Pedagogics» (author's rights certificate № 26160 of 21.10. 1008), <http://webhp.ksu.ks.ua/joomla/index.php> was developed.

In the dissertation the conceptual provisions of getting the information competences in the process of teaching disciplines of pedagogical field got further development. They are characterized by presence of qualitatively new (including distant) technological elements of representation of

educational and methods complex provision of information competences of future elementary school teachers development.

The results of the research are a certain contribution to the development of the theory of the courses of pedagogical field teaching; they open new prospects in scientific research of this area. There are problems which require further study: provision of personified access to educational resources for students and practicing teachers; development of flexible system of individual trajectories of organization of students' cognitive activity with the effective feed-back system; grounding of conditions for integration of distant forms of teaching of multilevel educational modules into general frameworks due to openness of computer environments.

Keywords: «competence», «competency», «professional competences», «informative competences», «future elementary school teacher», «three subject didactics», «information and communication pedagogical environment».